A ·i· pro spe bona de dei gratia. s^a est capit^m

Apud discipli
nas reperim^us
physicas diu'
sis morb' cor
porum medi
cos addidisse an
tydota diuersa.
Cum aut racionabil' aia incompabiliter
sit corpe nobilior. plus longe aiarum
medicas de hijs opus est tractatum formare
Primo igit^r aduertendum. q^r consciencia vno mo
A capit^r pro re conscita. i^a thimo. i. cap^i di^r Ca
ritas procedit de consciencia pura. glosa. id est
ex spe. q^r ex meritis q^a consciencia tenet mo
tus spei insurgit. Huiusmodi aut et cuilibet
boe consciencie vij. primus fructus et vtili^tes
in sacris scripture libris. q^a sit radix cari
tatis. ii^o veri^tatis. ornatus venustatis.
testimonium bonitatis. et conuiuium delecta
bilitatis. De i^o apls. i^a thimo. i^o finis p
cepti est caritas de puro corde et consciencia bona.
Vnde bernardus 2° de consideracione. Fortitudo
tua fiducia fidelis consciencie. Secundo est ii^o
veritatis. pro quo ps orat dicens De
duc me in semita mandatorum tuorum. i^r
in conspectu tuo. glosa. i. in consciencia. vbi nullus
hominum videt. sed tu solus. ideo semper ad
conscienciam vbi deus videt recurrendum est.
Tercio est ornatus venustatis racionalis aie
q^a sponsa x^i est. ps. Omnis gloria eius ab
intus. i. secundum glosam. in consciencia. ibi enim
omnis sponse decor et gloria. Quarto est
retractorium a peccatis. quem enim consciencia
mordet et stimulat q^r aliquid sit illicitum.
iam pro tanto a peccato illi retrahit in quod la
bi posset. Iac. Scienti bonum et non

facienti peccatum est illi. Et est per hoc q^a quelibet
erat viam veritatis non agnoscere. q^a post ag
nitam retrorsum. ab eo quod traditum est illi
a sancto mandato. Ideo grauior fuit casus
luciferi. quia sicut alijs preeminebat sciencia.
ita ceteris peior fuit in ruina. Nec tamen
propterea secundum glosam augustini fugiendum ibidem
est ad latebras ignorancie. q^r ignorancia
eorum q^a quis scire tenetur. dicit 2 pt. non ne
excusat. sed accusat et delictum auget
i^a cor. xi^o Ignorans ignorabitur. Quinto
est thesaurus honestatis. ecc. 13 Bona
est substancia. cui non est peccatum in consciencia. Crisostomus
sup math. numisma cesaris aurum
est. numisma dei homo est. in solidis cesar
videtur. in hominibus aut deus cognoscitur.
Itaque diuicias vias cesari date. deo aut
consciencie vite sola innocencia reseruate. Cas
siodorus in pte epistolarum. Quid acquirit
ut putatur. vbi bona consciencia perdit. Aut in qua
parte potest homo proficere. si innocenciam p
batus fuerit amisisse. Sexto est testimonium
bonitatis. apls 2^a cor. i^o postea ait
Gloria nostra hec est testimonium consciencie nostre.
ibi subdit In simplicitate et sinceritate. non in
sapiencia carnali. sed in gratia dei conuersati su
mus in hoc mundo. ideo beatus gregorius omne quod
super ezechielem. Quid poterit obesse si os
deroget et sola consciencia defendat.
Septimo consciencia bona est conuiuium delecta^cionis
q^r secura mens quasi iuge conuiuium. prouer 15
Cassiodorus. Arborem florentem vides quam firma
conspicias viriditate locari. sub cranio sue
co fecunditatis alatur. reddens in hy
laritate decorat. si visceribus suis
gauiamen nullius senciat lesionis.

+ retractatorium a peccatis. thesaurus honestatis +

LANDES-
UND STADT-
BIBLIOTHEK
DÜSSELDORF

Et ysidorus de summo bono 3° libro
Semp conscīa serui dei humilis ee dēt z
tristis. ut p humilitatē nō superbiat. et
p utilē merorē cor ad lasciuiā nō dis
soluat

Capitulum secundum quod mala consciencia est hominis vij mala ingerit

E contrario mala csciā vij ma
los fructus amarissimos gig
nē solet. Nā bellū intes
tinū generat. nuda sibi īmūda actitat. // Proximum facilit̄ enecat
viā difficilē practicat. ad errorē ad
iuuat. ad gehēnā edificat. z tristiciā
ctinuat. Pe pmū dicit apls Ro 2
Testimoniū illis reddente consciā.
qz cogitacio cogitacioni r̄ccalcitrat.
cū quib ex diuina inspiracione ad it̄
cpugit. aut qn facciora sua sacrime
talit̄ confitei vetur. De qbus seneca
libro de q̄tuor v̄tutibus. Timidū
nō facit aim̄ n̄ r̄prehēsibil' csciā.
Scdo proximū facilit̄ enecat. q̄ ma
lā consciam gestat. i cor viij Si qs
viderit eū q̄ hz scienciā ī ydolo r̄cu
bentē. nōne csciā eis cū sit infirma
edificabit ad manducādū ydolati
ta. et pibit infirmus ī tua sciencia
fr̄ ppter q̄ xc mortuus ē. Si aūt pec
catis ī fr̄es pcutientes csciam eoꝝ
īfirmā ī xpm̄ pecatis. Dia mūda mūdis Tytu 1°
xpm̄ peccatis. Tercio mūda sibi
īmūda actitat. iq̄natis aūt nichil
mūdū sed iq̄nate sunt eoꝝ mes
et csciā. confitentes se nosse dm̄
fac̄tis aūt negant. Quarto mala csciā
viā sibi difficilem practicat. cū
īnistis dicentibus sap vj Ambu
lauim̄ vias difficiles. viā aūt dm̄
ignoraui̅. Quo contra apl̄us heb 10
Accedam' ad sacdotē magnū xpm̄
cū vēo corde a[s]psi corde a mala cō
sciā. q̄ ī via mortis nūquā securā
ē. Vn seneca lib° de morib' Ma
la cōsciā sepe tuta ē. nūquā secura tn̄
Quinto ad errorē mētis adiuuat
et nōnūquā ad heresim inducit
i cor viij. Cauteriatā hntes co
sciam. glosa. i. corruptā pua co
gitacione. adustā igne cōcupiscē
cie male. Sexto ad gehēnā edificat
tūc. s. qn̄ q̄bsimat et pro c̄titudine iu
dicat aliquod ee pccm̄. qz rō 10 dī
Qui discernit si manducauerit dāp
nat' ē nō ex fide. glosa si māduca
uerit cū csciā dāptus ē. Verū ē qz
q̄ iudicat nō edendū et edit dāptꝰ
ē. ipē enī r̄ū se facit. qn̄ id qd' iun
le sibi asseit facit. io dāpnatus ē
ex fide scdm̄ csciam dicit glosa.
Omē enī qd nō ē ex fide pccm̄ ē
Septio tristiciā cōtinuat ī magnū
nū ai gruamē z cpis. Vn̄ sap 17
Sep p̄sumit seua pturbā csciā
glosa. q̄ nō hz securitatis tranquilli
tate. Racio ē scdm̄ senecā lib° de
morib' dicente. Nullū cscīā pctoꝝ
tuorū magis timueris qm̄ te ip
sum. Aliū effuge ps. teipm̄ nū
quā. negtia enī ipā est pēa sua
E st bona consciā silr et at //
mala multiplex. que
dā dī cauteriata. quedā nīs la
ta. quedā nīs arta et pusillaimis
quedā tranquilla sed nō bona.

// Capitulum 3m de vij differenciis conscīe

quedã pbata nõ bõ. qdã ꝑturbã ſꝫ bõ.

alia tn̄quilla et bona. Pͥma ſ. cau
teriata. i. corrupta. ꝓpͥe ē ꝑfidorũ
i. heticorũ. aplus. i. thy. 4°. In nouiſ
ſimis tēpibus diſcedent a fide at
tendētes ſpiritibus errorꝫ 7 demoniorꝫ
cauteriatã hn̄tes conſciam. Hee
ꝯſcīe ſunt piculoſiſſime. qr oriūt
ex heſitacione articulorũ fidei.
Hanc ꝯſciam hn̄t. q̄ de magnis
pc̄is diuitibus et potentibus modi
cũ faciūt conſciam ī confeſſione ꝑ
dicacõe aut ſmõe pūgato. ſed pau
ꝑibus et deſpectis de puo exceſſu
forñt ſcrupulos graues conſcīe. Se
cũda conſcīa ē nīs lata. eorũ q̄ nõ
ñ grauia pcc̄a ponderat. pua nõ cu
rantes. Cont̄ quos dr̄ Qui minima
negligit paulatĩ deſluit. Nulla
domus repentẽ ruit. ſed paulatĩ
ſtillicidijs neglectis putreſcit,
tales ad ꝑfcõnē uite nūq̄ puenī
ent. A qua conſcīa orat pſa. i. ps°
ciij. cũ dicit. Non declines cor me
ũ ī ūba malicie. ad excuſandas
excuſaciones ī pccīs. Corripiet
me iuſtus ī mia. oleũ aut pctõ
ris. i. hoīs late conſcīe. nõ īpin
guet caput meũ. Tercia ꝯſcīa
eſt puſillanimis et arta nīs. eorꝫ
q̄ pene de ſingul' ſibi ſcrupulos
formant dubioſos. qles iſrahe cũat
lite ~~ppli~~ plurimi tēpe ꝑſecucionis fugiētes
ad ant̄ deſerti. Quos cũ gentiles
prouocaret die ſabbati ad bellã
dũ nolebãt hn̄tes conſciam nīs
artã. ne violarent pceptũ de ſcifi

cacione ſabbati dicētes. moriamr̄ ī
ſimplicitate nr̄ã. i. macha. ij°. Qr
ta ē conſcīa tn̄quilla. ſed nõ bõ. eorꝫ
q̄ peccāt ſub ſpe venie tandē con
ſequende. dicentes in corde ſuo. dꝫ
nõ rq̄ret iſta. ut ſūt adoleſcentes
iuuenes etate vel moribꝰ. q̄s ſalo
mõ pmonet dicens. Fili ſi te lac
tauerit peccatores ne acq̇eſcas eis
pu. i°. talem conſciam hn̄t hij. q̄ ex
craſſa vel affectã ignorancia no
lūt ſcīe ut bn̄ agãt. ꝯ ūgtate me ſepiꝰ
tant̄ in cubili ſue conſcīe. Qui
ta ē pturbata et nõ bona. nõnũ
quã deſpacioni proxima. qualē
hn̄t crebro r̄adiuantes ī eadē pcc̄a.
q̄s ariſto' vij ethicorꝫ vocat inco
tinētes. Hij a dn̄o conſolant̄ cũ
pctõ. cui dn̄i ē dimittendũ
fore ſeptuagies ſepties. id eſt
tociens quociens penitebit. Sex
conſcīa bona ſed non tn̄quilla
hnīs infima eorũ q̄ iuſti ad dm̄
recogitant ãnos ſuos ī amari
tudine aīe ſue. q̄ grauit̄ adhuc ſe
ciūt aliã legē ī mēbris ſuis re
pugnātē legi x̄. Pro horũ cura
dicit bn̄ardꝰ ſr̄ cant. Quid effi
cacius ad curanda ~~mentis~~ ꝯſcīe vul
nera qm̄ x̄ vulnerũ ſedula ~~co~~
~~gitacio~~ medicacio. Septima con
ſcīa ē tn̄quilla et bona. de q̄bus
aplus. Qui carnē ſuã cũ vicijs
et ꝯcupiſcencijs crucifixerunt
De hac dicit hugo libro i° de aīa
Tn̄quilla ē conſcīa q̄ oībus ē

dulcis. nulli gnus. utens amico ad
gram. inimico ad paciam. cunctis ad
beniuolenciã. cui dñs pcc̃ã sua nõ
īputat. q̄ nõ fecit n͛ aliena. quia
nõ approbauit. n͛ negligenciã. q̄
nõ tacuit. n͛ supbiã q̄ ī vanitate
nõ pmansit. Item consciã bona
ē titulus rligiosus. templũ salo
monis. ag͛ bndictionis. ortus de
liciarũ. aureũ rclinatoriũ. gau
diũ angelorũ. thesaurus rgis.
aula dei. habitaculũ spũs sc̃i.
lib' signatus et clausus. In die
iudicij apiendus. cum ℞ q̄ ista bõ ad istar domꝰ mat' ē ingrediendi

Qua vero eterna sapia bonã consciam domui assilare dignata est. sap viij. Intrans in domũ meã quiescã cũ illa. Idcirco cũ oĩ diligencia videamꝰ qtinꝰ domꝰ nr̃e consciẽ. bñ fundet'. debite ornet'. fortit' teneat'. prudenter rgat'. et sepe ~~purge~~ purgetur. Primo bñ fundetur sr̃ soli dũ fundamentũ. ꝛ firmamentũ x̃ et sacre scripture. mathi. vij. Omis q̃ audit vba h' et fac' ea assilabit viro sapienti. q̃ edifica' domũ suã. consciẽ. s. sup firmã petrã. Cauendũ go ne domꝰ consciẽ s' nimis late aut stric te edificata. Qui enĩ facit tortõsciam edificat ad gehe nã. glosa. Ro. xiiij. Sed heu hac domũ quidã edificat sr̃ aqs voluptatis. quidã sup arenã cupiditatis. alij super ventũ sup bie que nĩto cadẽ lꝫ erigant. Erigat' in hᵒ fundamento. fides fir ma sup xp̄m fundata. q̄ fun damentũ aliud nemo ponẽ pt p't xp̄m ait aplus. Pfcõ huius fundamenti ē caritas. sine qua fides vitã nõ lꝫ. Scdõ pro de bito huiꝰ domus 9scie ornamēto rquirut' ymagines v'tutũ et exemplorꝫ bonorũ. Nõ enĩ suf ficit hoĩ q̃ multo fides et caritas n͛ exeat in opus. fides eĩ sine opibus mortua ē. Et scdm g' gorũ. Caritas si ē. opeãri nõ cessat. Tercio oportet ut do mus consciẽ tueat' fortiter vꝫ 9fessione honesta ꝛ custo dia angelica. qtinus s' 9fes cio tuta qᵒ ad dm̃. et nos ipos. et bõ fama proxĩo. math' v. Sic luceat lux vr̃a corã hoĩ bus vt videant opa vr̃a bõ. Quarto domus 9sciẽ pru dent' ē regenda. quãuis eĩ hoĩ suffraget' angelica cus todia. tñ q̄ deus fecit hoĩeꝫ rcm rliquit eũ ī manũ con silij. id ē in suo libero arbitrĩo qᵒ mediante vult grã bonũ assistente et di grã amissa malũ. Quinto oꝫ ut consciẽ domus sepe purget' scopa 9tricionis. 9fessionis et satisfcõ nis. ppt' venialia. ꝫ venenosa peccorũ morsuũ trah' q̃s secũ

hac qo

quocumqz fugerit Mala tñ con
sciã serpam fugẽ nõ valet aut
aug⁹ Utrũ quis sciẽ possit an ha
beat bonã consciam Rñsio scdm
alexandrũ de halis qꝫ vij sũt gñã
homĩ. Quidã se putãt hr̃e carita
tẽ et bonã cõsciam. sed tñ nõ hñt. A
lij dubitãt. alij sciũt. alij opinant᷑.
alij experiũt᷑ sed de hᵒ nõ hñt scia
enciã. alij sciũt hᵒ ꝑ reuelacionẽ
tm̃. alij ꝑ causã. Primi sũt infi
deles et heretici. et quidã xani te
pidi. q̃ nõ discuciẽtes cõsciam su
am ex crassa ignorãcia ĩ pccĩs g̃
uibus ꝑseuerãt. et sacramentis in
digne cõicant. quo cont᷑ hijs dr̃.
Probet seipm̃ homo. et sic de pa
ne iᵒ edat. 2ᵉ ad cor. Scdo sciunt
quidã se hr̃e nõ bonã consciencĩã
q̃ s. sũt ĩ ꝓposito peccandi mortalr̃
vij ecc̃tes Scit consciã tua. qꝫ tu
crebro maledixisti. Tercij sũt q̃
dubitãt se hr̃e bonã consciam ha
bentes eq̃ fortes rõnes. ad hᵒ qꝫ
sunt ĩ grã. sicut ad oppositũ. qui
scꝫ vident se tepidos ĩ amando
dm̃ et nõ hñt affcm̃ orandi. vi
dent qꝫ ex opposito. qꝫ nullã hñt
volũtatẽ peccandi mortalr̃. Est eĩ
dubitacio intellctus int᷑ vtrãqꝫ
ptem ~~dubitacionis~~ cõdicionis
quedã vacillacio. Hes dicere pnt
cũ aplõ. Nichil m̃ conscius su
sed nõ ĩ hᵒ iustificatus su. q̃ aũt iu
dicat me dñs ẽ. i. cor. 4ᵒ. Quarti
opinant᷑ se hr̃e bonã consciam
hñtes rõnes ad vtrãqꝫ ptẽ. sed for
ciores hñt raciones ad pmã pte
et illi timẽ dñt duo. q̃ sũt desi
dia et fraus. Desidiã facit minor
amor dei. fraudẽ pp⁹ amor sui.
pro bene actis. Timeam⁹ ẽgo cũ
btõ iob dicentes. Uerebar oĩa opa
mea sciens quia nõ pcẽs delinq̃
ti. Quinti expiũt᷑ se hr̃e grãm
et bonã consciam. sicut illi q̃
sentiũt dulcedinẽ diuine bonita
tis ĩ orõe. gustantes qꝫ suauis
ẽ dñs. Sexti sunt q̃ sciũt hᵒ ꝑ so
lã reuelacionẽ. i. io. 4. In hᵒ scim⁹
qꝫ in deo manem⁹ et ipe ĩ no
bis. qꝫ de spũ scõ dedit nobis.
Septĩ sunt. q̃ hoc sciũt ꝑ cau
sam vel racionẽ rei. ut hij q̃
essenciam dei clare in hac vita
speculant᷑ ut moyses ĩ veti tes
tamẽto. paul⁹ ĩ nouo Causa quare ꝑ q̃ sig̃ cognoscatur cõsciã bõ
SAnctus thõs ĩ q̃to
ponit q̃tuor signa
et btũs bernardus
Primo cũ q̃s deuote vba di au
dit. Scdo cũ quis se promptũ
ĩuenit ad bñ opandũ. qꝫ pᵐ
g̃rm ꝑsco dilcõnis ẽ exhibicio
opis. Terciũ cũ quis a pccĩs
abstinendis firmũ hꝫ ꝓpositũ
Quartũ cũ de pctĩs dolet
In hijs eñ vera pmã scdm õs
doctores consistit. Ite alexand᷑
de halis ĩ suma ponit tria sig̃
et expimenta grẽ. q̃ hñt i iᵒ
pñs. Cũ ĩuocare ꝑ tres questiões

ibidē. Pmū dicit multi. quis
ondit nobis bona. signatū ē
sup nos lumē vultus tui dnē
Scdm. dedisti letitiā ī corde meo.
Tertiū ī pace ī idipm. Ecce
tā. lumē. letitia. et pax. lumē
apud vim racionabilē. pax ap
iasabilē. letitiā apud ɔcupiscibilem.
Sunt at tā optima signa bone
consciē. Pmū contritio vera pro
pctis. scdm confessio sacrīnetal.
tciū coio eucaristie effectual.
Dat' go salubre oī xpiano ɔsiliū
ut f. singulis diebus. sel' vel
bis. scd aut mane. aut saltī
festiuis diebus. ad cor r'deat.
suā consciam examinans. an
ī die pterita defecerit vel pro
fecerit. Scdm signū consciē ɔ
efficacius ē confessio sacrīme
talis. Nā scdm thomā ɔ scho
tū sup 4tū Confessio mt' a
lios fructus hz. q' si dolor co
tritiōis pnīe nō fuisset suffi
ciens. confessio tn̄ sacrīmetal
et eius absolucio supueniens
eius supplet defcm. dūmō
penitens nō ponat obicem
grē p ɔmissione pcti actual
mortalis. patet hº in dauid.
q' cū confitendū se promittēt
nathan dicens. peccaui. sta
tī nathan ex pte dī dixit
ei. transtulit deus pctm tuū
2º R 3º. Rō est. q2 ad hº q' p'
catōr r'cipet gram et sibi di
mittant' pctā. r'quitur. q' cū ali
qua displicētia et detestacione
hº faciat id confitendo. qd' prius ex
cessit cū ɔplacentia. Un̄ dicit bt'
aug'. et allegat a mgr̄o smarū
ī 4to Paueat penitens. ne p'9 ad
dnicū corpus accedat. q' reformt'9
sit ī consciā. Ubi dicit albertus
Hmōi gram idē psumens ex pro
babili signo se hr̄e gram. pt ac
cedē ad corpus x. Est aut proba
bile signū. si ē confessus ut dicat
sibi ɔsciā. q' pro nulla re mundi
vult amplius peccare sed penitē
ciam agere tam vi' de errore cōsciē

Consciā ē duplex. sz.
rcā et erronea. Co
sciā rcā ē assensus li
cite conclusionis ī silo mo prac co
vel speculatiuo. ī quo syndēsis
maiorē. racio minorē. ɔsciā con
format conclusionē. Consciā at
erronea scdm augm tuc ī aliqͣ
cadit. qn̄ ī agendis intellcus a
liquid pro vero approbat. qd' flm
ē. Aut econtrio pro flo approbat
quod verū ē. Et fit qn̄ ī sylo mo
consciē seu practico ī minore flē
subsumitur. q2 tuc erronee ɔ flē
concludr̄. Causa aut q̄re consciā
errare pt ē ista. q2 consciā fort'
ex assumpcione aliquius pticula
ris ɔposicionis sub vlibus r'gul'
opandorū. ɔposicio at q̄ assumit
vel subsumit. nō ē p se nota. ut sunt
vlia pncipia agendorū. Secundo

tesiat p fidem vel īquisitionē
racionis. et io circa eam et circa
consciam ex assumpcione forta
contingit error. vel qr fidei nō
assentitur. vel qr rō consens de
capit. Exempli grā. lex tradit qd op9
illicitū nō ē faciendū. hereticus
aut assumit qd iuramentū est
illicitū. qr scriptū ē mathei v°
Ego dico vobis nō iurare. ex q°
sequit' consciā erronea. s. qd nul
lo mō ē iurandū. Decipit' aut
consciā. qr nō confert illud dcm
scripture ad alia. ī quib9 conce
dit' iuramentū tāquā licitū

Sciendū qd ex qnqz cau
sis oritur erronea
consciā. s. ex discendi
negligencia. ex qrendi erubescē
cia. ex supbie ptinacia. ex affc9
maliuolencia. ex aliorū qruiū
viciorū fetulencia. Vn̄ ysaie
v°. ppterea captiuus ductus ē
pplus meus. qr nō habuit scie
ciā. tenetur enī qsqz xpianus i
uxta status sui condicionē pti
nencia debitū et officiū vl' fidei
et morū rudimenta. ut iudex.
epūs. religiosus. platus. pastor
curatus. sacdos. scabinus. con
siliari9. artifex. sine quorū sciā
nō pt quis debitū actū exercere.
ignorans ignorabit'. i cor. xiiij. Se
cundo oritur error consciē ex
qrendi erubescencia. puta cū
quis hēre pt instruentē. z qrere
vē tundat'. tales verā prude
ciā nūquā attingent. ymo ī
teptacione succubent. Sic paulus
nō ē veritus instrui ab anania
cui dcm ē a dnō. act. ix. ananias
dicet t' quid te oporteat facere.
Et samuel ab heli. i° rgū iij°
Tercio oritur error in consciā
ex supbie ptinacia. qn̄ s. quis nō
humiliat intellcm suū. ut sapie
ciorib9 se velit credē. ij cor. x°
Captiuātes intellcm ī obseq̄
ium xp̄i. ibi glosa vl'ia. Nullib3
ī credendis plus crede fidei qm̄
sibi. ī agendis plus alijs obtpare
qm̄ sibi. nullaten9 decipi po
terit. quisqs nō suo iudicio. sed
maiorū viuit exemplo. Qrto
oritur ex affcu9 maliuolencia
cū. s. quis aliquā sequit' passio
nē. qr ill9 īpedit aim. ne possit
cnē ym. Vn̄ dan. xiij de duobus
snib iudicib9. Auterit sensū suū.
glosa. a rcō. ne viderent celū. glo
sa. i. nō cogitarent celestia. neqz
recordarent' iudicioz iustoz. glo
sa. siue dei. siue honestatis. siue
ne q omnibus ad bonū insita
sut. causa submfert' de passioe.
Erant enī vulnerati amore te
co ī susānā. Infra. spes decepit
te. et 3cupiā subūtit cor tuum.
Quinto oritur ex aliorū vicio
rū qruiū fetulencia. Nā hitus
et disposiciones vicioz itellcm
excecant. ne lumē vē itellige'

Cam vij assignat v causas erronee consciē

vix aut nūquā habei possit
sap v. Erravimus a via verita
tis et iusticie lumē nō luxit nō
bis. viā aut dnī ignoravimus.

Habet aut ignorācia
iuris et fā vinciabi
lis. que sunt origo
erronee consciē. duo in se mala
Vnū ē reatus seu culpa. aliud
ē defcūs sciē debite. Primus re
atus tollitur p verā contricione.
scdūs tollit aut nō īputatur
p debitā diligēciā. faciendo qd
in se ē. Ad quam diligenciā fa
ciendā qd in se ē. quatuor exigūt
scdm crisos^m. vz īqsicio diligēs
scripturarū. requisicio hūilis
ī scriptūis litteratorū. oracio
bonorū p cautelā erroium vi
ciorū. et invocacio p orōnes di
et scōrū. pt addi quītū ardēs
desiderium ppie btitudis z ppetu
e dapnacionis fuga. Primū fiei
dz p attentā vbi dei audicione
ps. Dilexi mandata tua super
aurū et topasion. et lucē io. Bti
q audiūt vbū di. et custodiūt
Scdō dēt fiei p librorū sacre scrip
tue debitā intencionē. ps. Tuc
nō confundar cū pspexeo zc. Vn
btus pdicatur ille vir p ps tam
q in lege dnī meditatur die ac
nocte. Scdm ē hūilis rq̄sicio lra
torū ī sacris scriptūis vz p iu
sacione cū hoibus bonis. ps.
Cū scō scūs eis. Pn acbā collo
cucione moraliū bonorū. quia
scdm aplm. i cor. p. Corrūpūt bo
nos mores colloqa pua. ecōrio.
Declācio sermonū dnī. dat in
tellcm pvulis. Et p hūilē ques
tionē sapienciū. exēo x q duo
dēnis ī meo doctorū plenus sa
pia audiebat. et interogabat il
los. Tercū ē oracio bonorū p
cautelā errorū viciorū. Deus ei
p noua pcta. puit pora aut g
go. ps. Appone iniqtatē sup iniq
tatē eorū. Et sit scdm aug^m fr
ceacit ignis. z nō videāt solē.
Et greg sup ezech. Contepnēti
q nō vult penitē. ponit dēs of
fendiculū. ut grius ipingat.
Quartū ē invocacio p orōnes
dei et scōrū. qtinus deus hoiez
illuiare dignet. ut saluti necia
ītelligat. exēo ps^e dicentis De
licta quis intelligit. stati orāe
incipit dicens Ab occultis me
is munda me zc. Nūcūqz
quis ī istis q^or diligenciā fece
rit. vz scdm crisos^m et bonam
tiā facē. quod ī se ē. z pccorū
rmissionē conseq. Ca^m 9^m de

Ad ebūs differenciis
hntes via
ītendū ra consciā
ē h^s cp ea sut gria hoi
nū. Quidā hntes vsum ro
nis. sed nondū fideles Alij q
sūt aut fuerūt fideles ī pcco
morli existentes nūt ut hēti
ca Alij sunt fideles iā peni^tes

et tn̄ erronea consciam nō ag
noscentes. Omīs ista pnt ab erro
re conscīe liberari. si fecerit quod
in se ē. Pmi scdm allexandru de
halis tria dnt facē. Pmo nos dm
genuit agnoscē. et quod nichil bo
ni hnt a se. sed a deo. et mala pe
te amouei ab eo p dm. et hēc facit
hoiem qd in se ē. Sed qrit quis. cu
omis sacre pagine dicit. qd hoi
facienti quod in se ē. etia infide
lis aut pctor detur lumē grē. nu
q deus dat ei gram infallibi
lit et nte. Rndit idem doctor
q sic. Quauis eni ds cogi no
possit. tn īmutabilit tz ~~deus~~
diuina bonitas ad donu grē ei
volenti rcipe faciendo quod ī se
se ē. q deus dat ei gram. Et ex
hoc patet laus voluntatis di
ne. qz nō pt negare volenti gra
ciam suā rcipe faciendo quod
ī se ē. Vn aug9 Sicut vitupei
um huane volūtatis ē. q nō
vult bona rcipe. ita laus dine
rōnis q nō pt seipm negare.

Cam xm de scrupulosa conscia q sit

Est aut scrupulus quida — scrupulus dicitur a biu ambiguu
surgens cu formi
dine ex aliquibus coniecturis
debilibus et mediis. Et ide vr
eē scrupulus. quod apud alio
dr pusillaimitas q ē ex tedio
rrū adūsaru ī eis consideata
fracti ai deiectio. Dubitacio ē
ē inchoatus motus rōis sup vtra
q ptem ~~racionis~~ contradictionis
Ambiguitas ē motus rōnis a
bigens vtramq ~~rōnis~~ ptem
contradictionis p equalia me
dia. Est tn erronea conscia du
plex. Pma eoru q nimis lata
hnt consciam dicentes malum
bonu et econt. ysaie v. Ve qui
dicitis bonu malu. et malu bo
nu. Tales sunt hij q tnsie vo
lentes lignu tnsuersalit positu
sup ripam. berillu oculis sup
poniit ut iter latius appareat.
Sicq latitudine ficta pede cal
cate volentes ī aqua cadut Alia
conscia erronea ē eoru q nimis
arta sibi formāt consciam aut
scrupulos ut machabei putātes
se tnsgredi pceptu de scificacoe
sabbati omittendo bellu ī ncti
te diei sabbati et plues mortui
sunt. i machabeorum 2o. Hys ma
gis infnalis ponte mandator
dei structu appare facit. admodu
fili aut calami. pserti qu hij
via moru p puru mediu rspi
ciut. s. stantibus eis in ei ppo
sito et puritate q nc pro toto
mudo nc pro vita sua dm vel
lent offende

Cam xim quo scrupulosa coscia plura bo conferre pt

Quia scrupulose con
scie anexus ē timor
de peccando. et ne
offendat deus. io valet ne qs

contradiuet i pctis. Valet et ad refre
nacione corporis proprij. ad detesta
cione honoris mundani. ad cogni
cione sue fragilitatis. et ad augmen
tum gratie et virtutis. De primo hugo de scto
victore. Si amor dei te tenere non potest
saltem trahat et teneat timor iudicij. et
metus gehenne. languor mortis. dolores
inferni. ignis urens. vermis rodens.
sulphur fetens. flamma tartari et
omnia mala. Secundo vero timor ad refrena
cione proprij corporis quam petebat
dauid dicens. Confige timore tuo
carnes meas a iudicijs enim tuis ti
mui. glosa. ita o deus perfice huius
timorem. quem habeo ut sufficiat. cru
cifigendis carnibus. i. velum et pa
tibulum crucis prauitatum carnes pro
tuo nomine clauis figendas. Confi
ge igitur carnes meas. id est comprime
me carnalia desideria. Tercio ad
detestacionem mundani honoris
Constat enim consciencia multis euenit
ex amore et timore dei. quod pro toto
mundo offendere nollet. quam in mo
libus Scā vi quod nichil huius mun
di appetunt. multos procul dubio
tumultibus in corde periunt.
Quarto vero ad cogitacionem proprie fra
gilitatis. Experiuntur enim flebes scru
pulosi. quod sibi ipsis sufficere non possunt
ad lumine veritatis clare inuendum
licet in alijs difficultatibus inter du
sint subtilissimi. Quinto vero ad
radificacionem et consumacionem gratie
et virtutis. Nam ut ait ps Inicium
sapientie timor domini. Nona secundum cas
sianum compunctio salutaris nascitur
de timore domini. de compunctione cordis
abrenunciacio. i. nuditas et contemp
tus omnium facultatum. de nuditate
humilitas procreatur. de humilitate
mortificacio voluptatum. ex mor
tificacione extirpantur vicia et
fructificant virtutes **Capitulum quartum de causis scrupulose consciencie**

Causse erronee consciencie quinque
sunt. videlicet egritudo.
melancolia. complexio ydonea
ad timorem. corporalis negligen
tia regiminis. temptacio dyabo
lica. et societas timidorum assiste
tia. Primum diximus scrupulo
se consciencie causatiuum est complexio
ad timorem ydonea. Experimur enim
frequenter homines frigide complex
ionis ut sunt vetule et melan
colici plurimum esse timoratos. sicut
econtra videmus iuuenes et
sanguineos magne esse spei. quia
secundum Jo damascenum timor naturaliter
cor constringit. sicut et frigida con
stringunt et congelacionem faciunt
ad quem motum contractionis ymaginacio
mouetur ad timoris dis
posicionem. ita quod concipiat esse aliquod
futurum malum et persequens fugi
endum. Secunda causa est egritudo me
lancolica. quia sicut complexio
nis defectus timorem auget pro scru
pulose consciencie. ita infirmitas
aliqua corporis pro certum mania

et melancolia p quas qnq3 ledit
ymaginacio. qnq3 rō. qnq3 meō
ria. ut tradūt galienus et aui
cena. Est enī mania anterioris ca (cellule)
pitis infectio cū diminucione
ymaginacionis. sed melācolia ē
īfectio cellule medie cū diminu
cioē rōnis. et ī istis fit īmutacio
sensus. iō quidā ex eis plangunt
quidā saltāt. quidā stultissima
qi veissima operant. Dā timet
se tangi ne rūpant. credūt se nō
hrē caput. deōnes vidē aut hrē.
ranas ī ventre portare. Est 2 cau
sa hui⁹ atq3 origo proueniens ex
tristicia et tiore. aut ex rētencoē
sanguis. supflui et consueti ad
effluendū. ex nimia ciā crebri
īfrigidacione et desiccacione. q
ex corrupto seīne ī vīs. aut me
struo sanguie corrupto ī feīs
Causantur p̄terea ex īordinatis
vigilijs. ieiunijs. īdiscretis 7 stu
dijs. et laboribus. solitudie. atq3
sollicitudine. et cogitacoib⁹ pro
fundis. Tercio causat scrupulo
sa consciā ex temptacoē dyabo (ca)
Et enī ex pmissione dina h⁹ in
ptate deōnū mouē melācolicos (mlti)
huōres ī hoīe. p quos rō vel y
maginacio errāe pt. Quarta
causā rgiminis corpalis neglige
cia. Quamuis enī plus sit hnda
cūa aīe qm corpis. tn̄ nō ē negli
genda corporis cūa. Iō sī raciona
bile sit obsequim vrm. Rō. 12.

Sepissime enī passiones crebri ori
untur ex infectione aeris. aborū
corruptorū aut potuū. Ergo q
sibi ī talibus nō cauent. vident
mēbra sua accomodāe īiusticie
2 tandē arma īiqtatis pctō cont
consiliū apli Rō. vi. Sut igitur
plura q errorē induciit sensib3.
vi3 crapula et ebrietas. atq3 ta
dē ex hijs prouenit stoliditas.
Quinta causa scrupulose 9sciē
ē sepe societas timidorū cōassis
tencia. nā vnus scrupulos aut ti
midus aliū fāt scrupulosū. in
cui⁹ figūa bellatus israhelis
sit deus ex catu p̄clamāe iuss.
Quis ē hodie formidalos⁹ et
paundo corde. reuertatur ī domū
suā. ne pauē faciat corda frm
suorū Cam 13 de rmedijs cō predic

Prime tas passiones
passionis rmediū
reqrit auscultāe
naturā morbi et causas. Nuc
si confitens confessori denudāe
noluerit. confessor tāquā medi
cus rmediari nō poterit. Qd' qr
nō fit maxīe in p̄ma cā. 2a 2e.
iō rpiunt scrupulosi. q pīculo
se stant. maxime ī carthusiensib3
et alijs deuotis. Si aut scrupulo
sitas vr̄ surgē ex 3a causa vi3 ex
dya temptacione. succurren
dū ē p deuotā oroēm 2 sollicita
cautelā. ne 9plexio aut nālis
morbus cedat deōni ī istru (tu)
(temptandi)

grḡ xxix molu̅. Plus complexi
onē vniuscuiusqꝫ antiquus hostis
explorat. et tūc temptacōis laq̄
os apponit. Ideo ph̄us 2º ethico
rū conāi iubet. ut q̄sq̄s cont̄ id
viciū vigorosius pugnet. qđ se ad
plus aut complexioē. aut cōsue
tudine titillare expitur. De r̄me
dio orōis dicit aug̃. orōis v̄tus
ē q̄ auctā pro chananee filia de
moniū expellē potuit. mat̄ xv
Conꝫ quītā causā erronee cō
sciē viz malā societatē. aut 2usa
cionē cū scrupulosis. dicit cassio̊
nō sup p̄s^m. Rerū na^e est sic est.
ut quociens bonus malo cōiu
gitur. nō ex bono malꝰ melio
ratur. sed ex bonus malo 2taminat
Diuersitas enī rerū nūquā p̄t
h̄re concordiā. et mlta sollicitat
nephanda. Et bnardꝰ. Viciosꝰ
viciosorū consciām nō r̄fugit. et
vbi omīs sordent vnius fetor mi
me sentitur. Dicit aut theō^9 Nō
r̄fert vtrū magno vel p̄uo tp̄e
te interimas. Pro aut intellectu
modeato dicit cancellarius gerson
pro conclusione sic. Licet inquit
agē multa siue tp̄alia siue spūa
lia p̄ que abbreuiat^r vita corpal.
vel incurrit^r infirmitas. dū tn̄
intencio hoīs nō dir̄cte 2 īmedi^te
ferat^r sup eo. quod ē abbreuiare
vitā vel incurrē infirmitatem
tāquā se sup fine vltimū. qđ ea
ā nō fiat pro fine prohibito. q̄

admodū desꝑantes ut stoyci con
sulebant. Caueret tn̄ illud oraci̧.
Est modꝰ ī re sunt cti deniqꝫ fines.
Vltra quos. cit. qđ. nesc^t 2siste rcm̄.
Vtus eī ī medio idiuisibili. sed ī tā
ta latitudiē cōsistit. ut signū ad sa
gittā. et id mediū sapiens assig^{bt}
sc̄dm ph̄m. Ideo v̄tus quā expi
encia gignit ctius qm̄ ars opat^r.
z id mediū īuenit. qm̄cꝫ ars et doc
t̄na multā afferat 2moditatē stu
dentibus ī extricado v̄tutū. Sed v̄cia
mꝰ ad bona spūalia v̄tutū. et enūe
mꝰ expibiles rōnes aliquas. p̄
quas licitū ē vite huiꝰ moriendo
detrimētū pati. Pmo ad obediē
dū dō. 2º ad satisfaciēdū pro pctō.
3º p̄ iuuamīe pximi caritatiuo. 4to
pro euitando scandalo p̄ximi. 5to ad
acquirendū v̄tutes ī se vel ī alio. vjº
ad exercitū pro extirpacione vicioꝝ
ut carnis h̄eatur ad spm̄ subiectio.
Deus enī p̄t h^c papē. vel ad hoc
specialr̄ instigare. ut ī martibꝰ
et sapsone. ymo ut qs q̄rēt^r ad mor
tē. q̄r xpianus ē. et nō obligaret^r se
prodē. p̄t tn̄ in casu publico se mor
ti vltro offerre. velut legio decē
milium martirū. et comitiua sc̄i
maurici. Et tn̄ ad h^c necīa discre
cio. ut qn̄ et vbi. q̄r 2 xp̄c iussit pse
cucione fugienda de vna ciuitate
ī aliam. vnicuio docet h^c. Clodep
natus ad mortē meritorie non
fugē. sed mortē expectare debet
ne violet iusticiā 2 fama̧. Cur q̄o
nō p̄t quis p̄ pctīs enormibus

theologie

de consolacione dicens. In dubi
is videtur bonorū viorū vita
alys viuendi ēē r̄gula. ĩō respi
ciendū ē ad f̄cā bonorū viorꝝ
et disc̄ctorū. Et ponentur que
dā conclusiones mat̄e vtiles
Pma dubitans de aliq° an s̄ᵗ mōr
le pc̄m̄. stante illo dubio. agens
tur peccat mōrl̄r. et ꝯmittit se
discrim̄. qñ s. dubiū sit illud ve
hemēs. et magis aut eq̄ īdiffen
t mētē crede quod ē mōrle illi
citū sicut quod ē licitū. Ecclesiastico
Cor durū male habebᵗ ĩ no
uissimo die. Et q̄ amat picꝉlū
ĩ illo p̄eibit. Secus ē vbi plus magis
inclinatur et iudicat qd̄ ē lici
tū qm̄ illicitū. quāuis nō ha
beat vsquequaq̄ c̄titudinem
euidentē. aut fix̄a. qꝛ h° nō re
quir̄. Scd̄a conclusio. Nō oīs
deliberans agit ex delib̄acio
ne. sicut nō oīs ignorans aut
ꝯtempnens agit ex ignorancia vl
~~aut ex~~ contemptu. P̄t ei aliq̄s
progredi ĩ actū p̄moꝝ motuū
dū actu delib̄at quid agen
dū. nō t̄n ex delib̄acōe aget.
sed effreni appetitu ⁊ motu pas
sionis. Dr̄ aliquis age ex ali
qua causa. qñ si nō eēt ĩᵃ cau
sa. ip̄e ab agendo cessaēt. capi
endo age large. pro ut ad ob
mitte extendit. qd̄ dicit ap̄ls q̄sdā
tiorate consc̄ie. qui qñ ad ext̄
agūt. vel loquūtur aliquid.

cont̃ quod murmurat ĩteior
ymaginacio. putant qd̄ tunc
semp exteior actus procedit
ex delibeacione. quod nō est
vm. Tercia conclusio quint
opiniōes diu̇sorū doctorum
fluctuat. si vult aliquid ĩ ea
de mā̃ sc̄iē age. dēt c̄tus ēē
illud ēē bonū. nᶜ v̄tute cōrīū.
sed multū r̄fert qua c̄titudme.
sufficiat nepe c̄titudo moralis.
vt. s. vel non sit quis ĩ pc̄cō
dū facit quod ĩ eo ē. aut saltē
pc̄m̄ nō ĩcurrit nouū p te
meritatē. Quarta conclusio
ponitᶜ pro exē° ĩ mā̃ cōican
di eucharistiā. vel celebrandi
vbi status grē et carencia pc̄tī ^r̄quitᶜ
mōrlis Igitur conclusio ē is
ta. Nō oīs scrupulus aut du
bitacio de pc̄cō mōrli. neq̄
oīs ĩdeuocio. aut deordinacio.
aut nō intēcio. ĩpedit de ne
cessitate celebrantis digni
tatē. Patet qꝛ c̄titudo moral̄
compatitᶜ secū vacillacionē
aut hesitacionē quandā. ai
aut suspicionē seu scrupu
los. qꝛ homo nō sit sufficient̄
dispositus. aut ĩpedimēto
sit ligatus. Quinta conclu
sio ad digne celebrandū. et
absq̄ temeraria p̄sumpcōe et
ĩputabilitate ad nouū pc̄m̄
nō r̄quitur c̄titudo euidēte
sup celebrantis dignitate.

sed suffiat moralis ccitudo. pz.
qz alias nullus qntucumqz pu
rus et iustus debet celebrare.
nc hoc posset absqz discrimie. si ei n
fiet revelacio specialis. Ubi no
tandum qd certitudo dupr e i gne. U
na supnaturalis. alia naturalis.
tcia moralis seu civilis. Certitudo
supnaturalis ita se hz. qd no stat
aliquem sic assentire et falli. Et hec
certitudo dividitur. quedam e evide
ncie clare et intuitive i patria btorum
Alia evidencie revelate i pphetarum
illustracione. et alia solius adhe
rencie i speculo et i enigmate
q no innititur evidencie ronis. s
auctoritati divine. qualem ccitudi
nem fides hz. et parat i cordibus fide
lium. Hec ccitudo oibus fidelibus
convenit. dum i via peregrinantur. q
tanta ccitudine. ne dum duo ta
articulis fidei. sed toti sacre s
cripture credere ncce e. actu vel
habitu. explicite vel implicite.
alioqui dubius i fide. ifidel e.
Qua certitudine a deo habu
erunt mrs pusquam relinquerent
vitam qm fidem. Est eni quelibz
tum supnaturalium ccitudinum
tanta qd p nullam potenciam e
ciam divinam et absolutam fallax
ee poterit. alioqui deus nega
ret seipm. Porro naturalis
certitudo. ita se hz qd non stat
p naturam. aliquem aliter assentire
et falli assenciendo. quam phi
nobis posuerunt possibilem i pri
mis principys. et p se notis. cog
nitis. scilicet ex sola apphensi
one tiorum. ut qd quodlibet e
et non e. Posuerunt eciam i conclu
sionibus demonstrativis. et i
consequencia evidenti deductio
p talia principia. quemadmodum dix
erunt methaphi ca ee sciam certis
simam. Certitudo vero moral
seu civilis e una cum precedenti
certitudine. Et i libro ethicorum primo
io a pho. cuius sma e hec. Discipli
nati ee i unaquaqz mam oportet
certitudinem qre iux exigenciam
materie. Eque eni viciosum est
sequi psuadentem qre mathe
ticum et moralem demonstrantem.
Non eni consurgit ccitudo mo
ralis ex evidencia demonstra
cionis. sed ex probabilibus con
iecturis grossis et figuralibus
magis ad unam ptem qm ad al
teram. Dr aut probabile. quia
pluribus et maxime sapientibus
apparet verum. Ex dictis sequitur
qd i humanis agibilibus. q tantam
hnt varietatem. dicente aristotele
et teste experiencia. ut casum ma
gis qm arte constare videantur
suffiat 3a certitudo. qualis
non semp scrupulos non omnes
abiciat. sed suffiat. ut contempnat
eos. aut superet eos sic operando
qui non sunt. Suffiat ergo cer
titudo talis. qualem i materia

q̄bus mortē meruit etnā· tpa
lem penā sustine· Ista ergo suffi
ciāt hys pro pc̄tis p̄teritis· ⁊ suis
et aliorū pro tp̄e mīe ut deuite
isīmus· Ad hec respexit aplus
cū ait· Castigo corpus meū· et in
seruitutē rēdigo et q̄ntū ad rēfrena
cionē ne forte alys p̄dicauerī
ne scandulū daret· Heu iste mod⁹
ī paucis repeit· sed pleno ventre
et bursa rēferta xᶜ p̄dicat· idcir
co merito dr̄ eis· Medice cura teip
sū· Scūs martin⁹ fecit magnū
scrupulū mōtur⁹ cinē et cilicio
recubans pro lcō· cū peteretur ab
eo ut sineret sibi vilia strmenta
supponi· Rndit nō decet xanū
nī in cinē et cilicio mōi· Ergo si vob
aliud exē ᵐ rēlinquo pecco· Inde ē
tanta ɔteplatiuorū raritas· quia
nos oms̄ contrcōnes rēfugim⁹
Exigit ḡo sobrietas nō tm̄ ex
t'minatiua pcī· sed et cordis ele
uatiua et ad celestia dilatiua

Secundū Cᵃᵐ ix
consolatorium cōsāe
tiorate et efficaci⁹
ē confessio sacramentalis· Pro hī
diligent̄ faciēda medicus spi
ritualis pastor et curatus hortetur
suos p illud saluatoris dicētis
Vade ōnde sacdoti te· Erit ergo
confessio sacramental· festīa· vade·
nuda· ostende· inteḡ· te· vēa sac
doti· Si aut̄ medicus spūalis hīc
īueneit hr̄e confitentē cōsciam

erronea nō̄bit vij rēgulas infra
scriptas pro deposicōe hmōi· Pᵃ
ut confitens debite ad dī grām
se p̄paret· iiᵃ ut circa disposicionē
erroris ī consciā fiat sacre scrip
ture indagacio· iiiᵃ deuote orōnibꝫ ɔ
tinuacio· iiiiᵃ opinionis aliciu⁹ cum
elcō· vᵗᵃ obie hmōi imitacio· viᵃ
scrupulorū cūosa abiectio· vijᵃ p̄
ceptorū discrecio epitheysacio· hʳ
septē iubet hr̄e etna sapiā pū
sedo dicens· Si susceperis s̄moes
meos· ⁊ mandata mea custodieris·
si sapiam īuocaueris· ⁊ īclinaue
ris cor tuū prudencie· si q̄sieris
eā q̄si pecuniam· et sicut thesau
ros effoderis illā· tūc intelliges
tīorē dn̄i· et sciam dī īuenies·
Pⁱᵐᵃ igit' īnuit' rēgula ibi· si mā
data mea· iiᵃ ibi si q̄sieris eā· iiiᵃ ibi·
si sapiam īuocaueris· iiiiᵃ ibi· si pru
dentie· vᵃ ibi· si sicut thesauros
effoderis illā tūc ītelliges· viᵃ
ibi· intelliges tīorē dn̄i· vijᵃ ibi·
si susceperis s̄mones meos· Pⁱᵐᵃ
igitur rēgula ē· ut quis se ad dei
grām p̄paret· mandata seruando·
de omnibus et singulis pc̄tis do
lendo· et eā pūe confitendo· Illā
q̄uiqꝫ facit quod ī se ē· ds̄ īfallibi
biliter ei grām īfundit· donūqꝫ sāe
et sapie tribuit· quibus iuuari
poterit ad deposicionē erronee cō
sāe· Scdā rēgula ē sollicita sacre
scripture indagacio· Saluator nr̄
duodenis ī templo sedens· et de

questionibus legis interrogabꝫ.
magis docet dū prudent' int
rogat. Et paulus ad pedes ga
malielis legē moysi et prophās
didicisse se gloriat'. Et iheroꝰ ī epl̄a
ad paulinū epm̄ dicit: Intelli
ge te in sacris scripturis sine p̄
uio et semitā ingredi nō posse
Igitur ī manu tua semp sit sac
lcō. Et iheroꝰ ad rusticū Nūquā
de manu tua et ocul' liber re
cedat. Ama sciam scripturarū.
et carnis vicia nō amabis
Idē ad furiā. Eucomedis stati
cogita tibi orandū illico ⁊ le
gendū de scripturis sc̄is. de mlt'
tis margaritis vnā redime.
Tercio aut exigitur ut auxi
lia ab alienis postulet p ora
tionē seu deprecacōnē. Nō enī
sufficit sac lcō. n affuerit deuo
ōro pro intellcū credendorū
et agendorū. Vn̄ augꝰ ad vo
lusianū. Tanta ē profundi
tas xp̄ianorū lrarū. ut ī eis pro cotidie
ficerem. si eas solas ab ineunte
etate conarer addiscere. Ad hec
tn̄ cicius orando qm̄ studendo
a multis peruenit'. Vn̄ sapiens
Optaui et datus ē m̄ sensꝰ.
inuocaui et venit ī me sp̄s sa
pie. Idē augꝰ ī li. de videndo
dm̄. Qui didicerit a dn̄o mi
tes eē et humiles corde plus
cogitando et orando pfecerit.
qm̄ legendo et audiendo. qd'

X semitā ministrāte

patet de sc̄o anthonio. q̄ sine ul
la sciā et disciplina. diuinas scrip
turas memorit' tenuit. Tercia r̄
gula pro ɔscīē erronee deposi
cione est. deuote orōnis ɔtinu
atio. Vn̄ hugo libro suo de ciā.
Ad scripture sacre cognitionem
et consciē sanacionē. plus opꝰ
ē intima ɔpunctione. qm̄ profūda
inuestigatione. suspirijs qm̄ ar
gumentis. lacrimis qm̄ sillogis.
crebris gemitibus qm̄ argu
mentis copiosis. orōe qp̄ lcōne.
grā lacrimarū. qm̄ noticia ce
lestiū. Quarta regula ē opio
nis alicuiꝰ tuta elc̄o. Sunt enī
sepe doctores ī materijs mora
libus contrarij. et tūc scruplosi
dubitant. quā ptē possint cū
bona consciā eligē. Vn̄ nō n
dū pꝰ. qp cū bona consciā pt
quis tenē vnā ptē alicuiꝰ o
pinionis. et scd̄m eā operari. salū
excluso scandulo. dūmō tlis
opinio. nō sit cont' expressam
aut'te sacre scripture. n' cont'
determinacionē ecc̄e. dūmō cā ex
cōuetate tliū opionū nō du
cat' quis ad dubitandū. ſ; bo
nā sibi fidem et consciam
formet. de probabiliore pte. p̄
cipue ī tli casu. qn̄ quis adhi
bet diligenciā ī querendo an li
ceat. n' inuenit aliqd' qd' eū suf
ficient moueat ad hoc qd' sit il
licitū. Concordat cū hijs iohēs gerson.

morali consuevim⁹ expetere
et capere. que certitudo appella
tur moralis vel civilis. Ad
hanc itaq₃ certitudinē moralem
sufficit ut plurimū ut homo
exempli grā accedens ad ce
lebrandū discussisset consciam
suā de pctō mortali sicut fe
cisset pro magna re lucranda.
aut īcomodo graui devitando
et q᷑ nō sit sibi conscius post
hanc discussionē de pctō mor
li. aut de ꝓposito peccandi mor
ls. Insup q᷑ nō noscat se aliud
īpedimentū legitimū p excoi
cacionē aut irregularitate hr̄e.
Et tālis si eēt ī pctō morli nes
cient. nec de eo expressā ager̄
confessionē. īportet unū ex
duobus. aut remittetur sibi
tāle pctm̄ v̄tute sacramenti. et q᷑
v̄r facē quod ī se ē. ad ei⁹ delecti
onē. Nō enī deus r̄quit ult̄
posse. Aut fiet sibi divinitꝰ ~~re~~
~~velatio~~ illustratio et r̄cognicio sui pcī
q̄tenus p pmaz illud deluet.
Quēadmodū multi. q̄ ī cui
cio sui sacdocij celebracionē co
tinuant. ī r̄meoracione r̄de
ut plurimorū ꝛ occultissiorū
pctōrū Cam̄ ſi questio

D ad quīr. Ex q̄bus
doctius colligitur
tālis certitudo mōa
lis. Rn̄det q᷑ pncipalr̄ ex uno
tium modorū. quorū unus
provenit ex alterius auctoritate. al
t̄ ex ꝓpria erudicione. tercius ex expi
mentali consuetudine. Sub p̄mo
vivūt incipientes et aīales. sub
scdō ~~viventes~~ proficientes ꝛ rōles.
sub 3ᵒ pfcī et spūales. Quartꝰ mo
dus addi pt. videlicet ex grā gratis
data. Qua quidē agenda faciliter
concipiūt et scripturas ut augus
tinū intelligūt. Quintū genꝰ
despatū ē ad doctnā. q᷑ neq₃ do
ceri pnt. neq₃ discentibus assen
tire volūt. Tales sūt discoli p̄us
quā multa ex brutis q̄ p hūa
nā domāt industriam. ut equi
canes symee et alique aves.
Quo ad p̄mū modū multi
sūt. q̄ p alios erudiūt. capien
tes ab eis intelligēciā scriptu
rarū. Et si nequint credūt sal
tē dicentibus et obediūt. qm̄
iudiciū ꝓprie rōnis vel nullū
vel ipsum hnt. Hᶜ pythagore
schola observabat. Sic enī iu
bet dn̄s dicens. Introga prēs
tuū et dicet t̄. maiores tuos ꝛ̄c.
Maiores intellige. q̄ multis
expimentis eruditi sūt ī agi
bilibus hūanis. quorū iudi
cia tradit arisˡ fore r̄cipien
da tāquā pn̄ᵃ. ꝓpt̄ multa vi
disse. Extendit hᵒ ad eos. q̄
r̄ spcū divinorū ꝓpt̄ consue ne
hnt exercitatos sensus. qles sa
ī solitudiē vivē sibi sufficiūt
ut. Quo ad scdm̄ doctne modū

p que sumit in agendis suffici
ens et moralis certitudo. que
oritur ex prima erudicione. nu
tritur ex sacre scripture studio.
ex vita debita theologi. ex inge
nio eleuato. instinctu iuridico.
et ex consideracione circumstancia
rum particularium. Ex sacre scripture
studio. quale suadet sapiens eccli
3o dicens. Que tibi precepit dominus
illa cogita semper. et in pluribus o
peribus eius ne fueris curiosus. Cel
eum ait qui locutus est deus. et id
ipsum non repetet. quem sufficienter
erudiunt et consulunt scripture.
tantummodo relegantur pure fideli et
integro corde. non obstante quod
malivolis et incredulis tenebro
sior inde nascitur erroris caligo.
Nutritur eciam ex debita vita theo
logi. Est autem theologus vir bo
nus in sacris litteris eruditus. sicut
eciam secundum ciceronem Orator descri
bitur. vir bonus dicendi arte peri
tus. Non quidem de theologo di
co erudicione solus intellectus.
sed multo magis affectus. ut ea
que per theologiam intelliguntur, edu
cat per ingenii ruminacionem
in affectum cordis. et operis execu
cione. quatenus sapiencia secundum nomen
suum sapida sit in bonis suauiter.
et iocunde in malis tristabiliter
et acerbe. Alioquin clericus ad instar
urie fert litteras dampnacionis
sue. datur quod aduersus serpens ex de

pprio iudicari. plusque instruit
exemplo vite quam instruit verbo
doctrine. Tercio nutritur ex ingenio
eleuato studio iuridico. Si enim
de qualibet loquimur. non ita in so
lis constitucionibus et decre
tis memoriam suam figere debent. ut quo
rundam mos est. quin excitent intel
lectum. racione quod consulat. ex quibus
principiis vel moralibus. vel theo
logicis oriuntur vel huiusmodi
constituciones. que sic lustrabunt
lumine primorum principiorum. Qui si
nolunt vel nequeunt. credant vel
saltem illustratis. Sed non sunt coi
candi quidam morales querentes
certitudinem quos ex doctrina nul
lum lumen racionis mouet ad asse
sum circaque agibilis. tantummodo eis
satis videtur. si possunt dicere hoc scriptu
m est. hoc talis doctor in scriptis suis
sensit. Tales similes sunt aspici
entibus splendorem solis solum
in montibus. dorso verso ad solem.
quibus nullus sufficiat digitus on
dentis attollere. quia deorsum oculum
ingere soliti sunt. ubi non aspicit
sol. nisi circumuolutus caligine. Est
enim natura lucis. ut quanto lo
gius ab origine protenditur. eo
fiat debilior. crassior. et subob
scurior. lumen enim veritatis p
dum recipiunt circumuolutum velu
ti quadam caligine humane tradi
cionis. Quarto nutritur ex in
stinctu iuridico. quia quando venerandum

ē ad agibiliū tractatione3 oꝫ
rursum ī inferiora vnde ē ꝛ r̄s
pue. alioquī falleretur. Isti ad
pcedentes ꝑ contrariū si pña
piorū lūi herent. adeo ꝙ co
clusiones visiones obmitte
rent exēastrorū cadentes ī fo
veā. dū ambulans intuitꝰ
ē astra. Pfectus igit̄ eet. q̄ cū iu
rista foret theologus. quales
fuerūt pmi doctores. ex quoꝝ
fm̄is decretales decretaq3 co
pacte sūt. Vltio nutritur ex
circūspectione circūstātiaꝝ
ꝑticulariū infinita eni dif
ficultate h3 morale negoci
um dū prosequi grit. qꝛ non
sufficiat intellige quid veꝝ
sit. et quid rcm. sicut cadit
sub arte tradē. sed ꝑticula
res circūstantie. q̄ variabiles
sūt. neq3 sub arte neq3 sub
doctrina veniūt circūspite
ncte ē. Igitur videat etiam
ī pmis statū rei publice cū
moribus ea regentiū. ut. sez
iux consiliū ietro socer moy
si sint vi potentes. dm ti
mentes. ī quibus sit veritas
et qui oderit avaritiam. Ve
rū qꝛ infinita vni accidūt
eo ꝙ circūstantie infinitis
modis variari pnt. nl ꝑ co
sequens sub arte cadit. aut
eruditione doctrinali. ideir
co de eo loqui obmittimꝰ.

Na3 ꝓptea moralis ctitudo sub
vna regula tradi nequit. q̄ suf
ficiat ī oī casu consciam agentis
reddē securā se nō deliquisse. qd
ex eventu rez solet ꝓvenire sepiꝰ
ideo ī figura sūt constitute tres ci
vitates refugij. fides spes et cari
tas. continentes pme lauacrū.
et īmutatis azilū. qtenus pax
ꝯturbata ꝑ ea q̄ fecisse se formi
dat. homo consoletur et reforme
tur. vba sunt ꝑ totū cancellarij
parisiensis Cam 19 soluit artm tren
cia timidas ꝯsciās audent quo ꝑā
cū huitē hri deat pmoꝝ ꝛ futioꝝ
R eluceat ex dictis. q̄
mō argumenta scru
pulosos trenaa fa
cilē sūt solubilia. Quidā na
ꝙ trentur. ex regula morali q̄
dicat. ꝙ faciens cont dubiū ia
dit ī peccm. ecc 3o. Qui amat
piculū ꝑibit ī illo. Alij dicūt.
Tutior via ē eligenda. quibꝰ
rndemꝰ hoc nō ee verū. qꝛ tutio
rē viā elige ē consilij nō pcep
ti. alias oportet oīs ītrare
religionē. ī qua tutius vivitur
qm̄ ī sclo. Nō sic. sed sicut diuse
vie tendūt ad ꝑuam civitatem
quarū quelibet tuta ē. et tn̄ v
na tutior alia. sic etiā ad civitate
celestis ꝑrie multis vijs tutis
devenit. quaꝝ vna tn̄ tutior
ē qm̄ alia. scdm̄ illud psalmiste. D
niuse vie dni mia ꝛ veritas

Sed q̄bus certe r̄quirentib9
testamentū eius et testio̅nia
eius. Alios t̄ret v̄bū augusti
dicentis. Tene certū et dim̄
te incertū quod quidē verū ē.
c̄titudine morali supradicta
Non enī sciūs aug9 h° intellex
it de quolibet dubio. sed solū
de isto. ī quod se quis ponit
q̄ sanus male vixit. Nā mori
turus ī infirmitate p̄ma
p̄mo postulat. et an illis ha
beat verā contricionē. an nō.
quē pc̄ta dimiserit. nc̄ ip̄e pc̄
cata dimisisse v̄r. et q̄ vlt
peccare īpotens ē. h° ē dubi
um de tarde penitente. et ni
chil aliud vult aug9. ut p̄z
p mgr̄m ī 4ta. dis. 20. vbi al
legat dc̄am auctoritatē. et
sunt ex quodā s̄mone beati
augni de p̄nia. cui9 īiciū
ē. penitentes. vbi sic de mori
turo dicit. Due res sunt.
aut ignoscit tibi aut non.
quid horū t̄ sit futurū nescio
Ergo tene c̄tū et dimitte
īcertū. Alij pro se allegat
s̄cm̄ thomā de aquino. qui
quō ibi ītelligendus s̄t pa
tuit supra de diu̅sarū opi
nionū sentimētis. Alij ad
ducūt btm̄ gregoriū ad ī epla
augustinū anglorū ep̄m
dicentē. Bonarū mētiū ē
ibi culpā agnoscē vbi cul

pa nō est. Sed adducant quid glo
sa ibidē dicat. Agnoscē id ē formi
dāe. exemplo s̄ci iob. q̄ vebatur
oīa opa sua. Ibi cancellat9. Ag
noscē nō p assensū f̄mū. h° enī
stultū periculosū q̄z fiet. sed sic
doleat atq̄z peniteat hō postmo
dū q̄ vēiat ī culpa tenēt. etc.
De p̄uicatu p̄ccōrū. noli ēē sine
metu. Alij vēo scrupulosi sūt
de actibus p̄teritis. hij notent.
q̄z ī hoīe duo sūt. quedā q̄ h̄z hō
a se. viz ēē de nichilo. ignorare
de pluribus. h̄re infectiones oīm
potenciarū. q̄ sūt prone nūis
ad pc̄m̄. ī sup vulnera aīe. hi
tus vicior̄ et forte actualia.
q̄z nullus scit an sufficienter
sit contritus sup eis. et an ī
agendis aut dimittendis pluī
mū erraverit. Alia sunt que
homo h̄z a deo. utputa eēn
ciā aīe nobilissimā cū suis
potencijs. v̄tutes infusas.
ad nimius fidei. spei. z sac̄
mentorū caracteres. Habz
et corpus et bona fortune.
P̄t p̄riora bona dēt se hō
ī iudicio consciē tīere pc̄o
rē et veraciṫ accusāe. Non
tñ f̄mit credē. aut s̄mare.
si fecit quod in se ē exem
plo apli dicentis. 1° thi. 1°
Venit deus pc̄ores sal
uos fieri. quorū p̄mus ego
sū. Et ihel. Prauū est

ē cor hōis et inscrutabile. Idarco cō
stituat se homo ī īspcū tremendi
iudicij dei sapientissimi. q̄ oīa vi
det. potentissimi. q̄ cuncta iuste plec
tenda nouit ī via. Ubi consciā sese
q̄ntū p̄terea accuset. ita ut testis fi
at et actor. de singulis pctīs clamz
p̄cordiorū vocibus dicens. Equis
sime iudex iste ē hō. q̄ tuo iusto iu
dicio cōdēpnatus ē. Et si p̄ceptis
dinis ~~īplendis~~ īplendis studuit
et de p̄teritis vē doluit. ētitudiā
lit̄ credat se hr̄e bullas nō sūmi
ī t̄ra pontificis. sed eius q̄ de ce
lo venit. q̄ nos orāe docuit ad
prem̄ celestē dicens. Dimitte
nobis debita nr̄a. sicut et nos
dittimus debitoribus nr̄. Qd̄
et facē velit homo mēte prop
tissima. et sic se hūiliet. ac sibi
vilescat. qz nō hēat quod deo
r̄ndeat se dampnanti et dicenti
Amice nō facio tibi īiuriam.
accipe quod tuū ē et vade. Qd
ē aut̄ tuū n̄ pctm̄ defctūs atq̄
mendaciū. Sūt aūt quatuor
meditacōnes velut tetrago
nus firmissimus p q̄ spes
vite erigitur. Pma scripture
sacre promissio ut spes. Scd̄a
dine promissionis si spēs ad
īpletio. Tercia īmense boni di
tatis ne v̄qua desp̄es ī suis
miseracōnibus. Quarta p̄p̄e
fragilitatis ne spēs ī te aut
p̄priis vibus. Pro hiis audi

btm̄ augustinū ī soliloquiis dicē
tē. Sperabā aliquando ī v̄tute
mea. q̄ nō eāt v̄tus. et cū sic volu
curre. ubi magis me credebam
stāe magis cecidi. sctūs qz fui ī ret°.
et non ante. dicebā enī hī faciā.
illud p̄ficiā. fiebat qz nc hī nc illd.
qz de meis vibus confidebam.
nc aduertens. qm̄ nō ī fortitudiē
sua roborabr vir. ut nō gloriet
an̄ te stulta p̄sumpcio oīs car
nis Cam 19 ubi dat̄ r̄gula cōtra
Ad erroneis utilis
deponendū scru
pulosā cōsciām. valz
maxīe obiē hūilis ymutacio. p̄
cipue simplicioribus. q̄ p̄prio stu
dio se quietāe nō pnt̄. Deduc
tī° dcūs cancellāi° ī libro de vi
ta aīe dicens. Hoc vnū gn̄a
le damus documentū. viz cre
dē facilit̄ sapientiorū et bonorz
iudicio. et cont̄ eorū oēs formās
nō leuit̄ sibi formāe scrupu
los anxios et timidos. pū iij
Habe fiduciā ī dn̄o ex toto cor
de. et ne īnitaris prudencie tue.
Idē 22 Noli t̄nsgredi tios antiq̄s
quos posuerūt prēs tui legim°
ī legenda sc̄i bernardi. qz ex dis
cipulis ei° eāt ymus tantis
scrupulis īquietus. ut ad cele
brandū nullo pacto audet ac
cedē. Cui dixit btūs b̄nard°.
Vade fr̄ et in fide mea celebres.
Obedit discipulus. z oīs scru

pulus discessit. Et dicit expres
se ibidē beatus bernardus ī libº
de p̄ceptis et dispensacionib⁹
de t[..]ibus. Si tātope cauenda
sūt scandula pusillorꝫ. quāto ma
gis platorū. quos sibi ds eq̄re
quodāmō in utroqꝫ dignatur
sibimet ī putat. illorꝫ qꝫ reuerēciā
et contemptū specialr̄ contestās di
cens. Qui vos audit me audit.
q̄ vos spernit. me spernit. An nō
attenditis. qꝛ quidquid vice dei
p̄cipit homo. qd̄ nō sit tn̄ c̄tū
displicē dō. haut secus accipiē
dū ē oīno. qm̄ si p̄cipet deus.
Quid eī inte. utrū p se an p
suos ministros. siue hoīes. siue ā
gelos hoībus īnotescat suum
bn̄placitū ds. Sed hoīes igr̄ fa
cile falli ī di volūtate de rbus
dubijs p̄cipienda falle. pnt.
Vn̄ et raymūdus q̄ int̄ alios
iuristas stricte valde fuisse vr̄
consciē ī suma libro 3º. Virtus
siue efficacia p̄cepti ē. qꝛ sub
ditus tenet de nāte obediē
plati p̄cepto suo. alias peccat
mortalr̄. qꝛ ariolus z ydolatr̄ dr̄.

Capl̄m xviij penultima rgula

H o
ūa
dendū icōrdinatos
consciē scrupulos. et ē scrupu
losorū cōscīa abiectio cū sunt
leues et friuoli cō efficaciores
aliorū rōnes. vel cont̄ auctōi
tatē plati. Ubi nō ē quicquā
deuiātū ab eccl̄ia. aut ī scripturis mani
feste contentū. Vn̄ cancellari⁹ trac
tatu de pollucione dicit q̄ ille sur
gunt apud aliq̄s scrupuli mōe ca
nū oblatrantes. q̄ volunt ire p viā
di. sed p deuia et abrupta. Et hij
nō melius nō contempnunt qm̄ p
contemptū. Cum contemptus tnº sit
moratus et regulatus. nō absqꝫ
p̄iudicio alteri⁹. p̄serti superioris
consilio. Alioquin tīor īordinatus
fiat casu aut p̄cipitat īcōsulta
psumpcio. Itaqꝫ hij q̄ sūt fortis fā
tasie. q̄ trepidat et timet ubi n̄
ē timendū. ītuta dūt consilio supi
orū et prudentū. cont̄ tale va
cillacionē vilr̄ opando. Quod
q̄ spreuerit errat multipliciter
Primo p supbiā et arrogancia
p̄ponendo iudiciū suū et īiustā
aliorū iudicio et consilio. Rur
sus tales vix aut nūquā deuo
cionē hn̄t solidā nec pacē consciē
sue. Idē cancellari⁹ de regul' mora
libus dicit. Consiliū salubre
ē frequent̄ agē cōt scrupulos
leues et trepidantes vitando
ad aliorū iudiciū. q̄tin⁹ ex con
suetudine fiat hō robustus. so
lidus et tranquillus. Ad idem ē
hubertus ī libro de erudicōe
religiosorū. q̄ scrupolosos vocat
pusillanimes ī hec vba. Sepe cau
sa pusillanimitatis ē complexio. quā
eciā augent alij. ex q̄bus humo
res melancolia generant. Augetur

cap 18 penultima ra

ettiā ex frequenti actu timendi. ieiu
niū quoq; et vigilie nimie solitu
do et sollicitudo. atq; studiū plix^m
Et hns hanc temptacionē ex tio
re nō illā reputare dēt constanꝫ.
et eo ipō visionē fantasticā sus
pectā hēat. q2 ꝑ tiore inducta.

Ultima clam xix
regula pro scrupulo
rū deposicione. est
p̄ceptorꝫ discreta e
phiteisacio. intp̄tacio vel dedācio.
Equitas sc̄dm̄ cancellaiū. quam
plis noiat epykeyā ꝓpondeāt iu
ris rigorē. Ubtus. Epykeya ē v̄tus
oiā ad optimū ordiatū dirigens. q
nō attendit p̄ceptū legis. sed inte
cionē p̄cipientis. Est aut̄ eq̄tas
iusticia. pensatis oibus circūsta
cys pticulaibus dulcore mīe te
pata. Hoc intellexit qui dixit.
Ipe ettiā leges cupiut. ut iuie rega
tur. Et sapiens. Noli ēē nīs ius
tus. alioquī sūma iusticia. iiusti
cia fit. Ambulandū ei ē ī v̄tutū
doctrina via r̄gia. ut nc strictus
fiat dei mandatū. nc laxi9 qm̄ ipe
mandauit. Igr nō est semp con
siderandū nudū p̄ceptū. sed oms
circūstancie pticulair̄ ipm vesti
entes. Unū ꝑ v̄tutē epykeye ēplu
cē doctriā scrupulose consciē ꝑ
ficiā colligē possum9. Prima. q
int dura et benignā cir̄ p̄cepta
sniaꝫ. ꝑ benigna ē poci9 cetis pa
ribus intp̄tacio facienda. Et ro

ē. quia p̄cepta dei nō sūt ad tolle
dū oēm spualē dulcedinē. qual̄s
tunc tollitur. qn̄ qs nīs scrupulo
se p̄cep̄ intpretatr̄ et timide nīs.
Illā sicut tinea vestimento dig̊
ita tristicia vi nocet corde. viii. 21
Secūda doctrina sc̄dm̄ v̄tutē epyke
ye ē. q nc deus nec ettiā itendit
ꝑ sua p̄cep̄ obligare queꝑiā ad
vix possibile. Dn̄ scus thōs sup
eto p̄cep̄ iuris positiui nō se ex
tendut ad intencionē p̄cipiē
tis quē finis p̄cepti. hc aut̄ ē
caritas. Ide p̄a 2e. qoe x. Nullus
obligatr̄ ad ipossibile. Illud at
ē ipossibile. ad qd̄ n9 obligai
v̄r sc̄dm̄ v̄tutē epykeie. ī lege
noua q̄ ē pfcē libertatis intp̄
tatiā. nō solū de absolute ipos
sibili. sed de eo ettiā prout vix ē
possibile. utpute nimiā hn̄s
difficultatē. alias nō appet quo
itelligit illud x̄ consolatoriū. O
nus meū leue. Quō ei leue ē
q multū vel nīs difficile ē. 3a
doctrina ē epykeie. q2 nc deus
nc ettiā itendat p̄latibus suis aliquē
obligare ad h° ut fiat fatuus.
r tlia p̄cep̄ loco et tp̄e nō eligāt.
quorū obseruācia foret ridicu
losa apud discretos 2 bonos vi
ros. Patet id a sili de votis ex
diuino p̄cepto r̄ddendis. ad q̄ do
r̄ddenda. si fiūt stulta ut dicut
doctores nullus obligatr̄. Itē
p̄cep̄ ecce dantr̄ ex caritate. sed

quod ex ciuitate statutū ē. non
debet contᵃ ciuitatē militare. ſm
bnardū de pceptis et diſpē
ſacionib9. Militaret aut̄ pcep
ciue contᵃ ciuitatē. ſi obligaret
ad ſui obſuanciā ī caſibus q̄
bus obſeruando fatuū aliq̄
iudicaret̄ obſeruantē boni vi
et diſcreti. Quarta doctᵃna
eſt vtᵘ abſolui a debito alicui
iuſ pcepti faciat ī materia
eiuſdē notabilit̄ vltᵃ debitū.
hᵒ enī faciendo quis ſperāe
dēt fir̄ init̄ ſe fore abſolutū
a debito. Exempli grā. Teneis
ex pcepto diebus celebribus ab
oībus ſuilibus abſtinē. ſi aut̄
pluribus diebus ī ebdomada.
aut cā rᵉgulāribus a ſuilib9 va
cāe opibus conſueuiſti. pſerti va
cando dō et orōnibus intenden
do. Et caſualit̄ te contīgat a die
feſtiuo ppt̄ quandā nātē aliqd
opari. dūmō hᵒ ſine ſcandalo
notabili fiat. ppt̄ hᵒ nō debet
gᵃuai ī conſcia. Quīta doctᵃna.
ī dubijs bonoꝝ vita. alijs dēt
ēē viuendi rᵉgula. Rō ē. qꝛ tlēs
vtutē epykeye. i eq̄tatis pſu
mi dñt hr̄e racōn iudicati. Sex
doctᵃna ī hijs q̄ ſolū ſūt mala
et prohibita multū vel ī toto
excuſat conſuetudo. vel ī tāto.
ymo ī caſibus ex vi raciona
bilis conſuetudinis. pſerti ſi p
ſcripta ſᵗ. ē con̄ iuſ multociēs

scriptū

faciendū. Rō dān̄ qꝛ ſicut epyke
ya ē intpretatiua vel modeāti
ua legū. ſic et conſuetudo ē op
tima legū intpres. ſi de poſiti
uis legibus ſmo fiat. Bona eī
lex honeſta dēt ēē iuſta ꝛ poſſi
bilis iux̄ naturā ꝛ conſuetu ne
pāe. loco tpiq꜄ ɔueniens. neca ee
vtilis atq꜄ maiᵗᵃ ſcdm yſidoꝝ.
Patet gᵒ qm̄ temeariū ſᵗ et iū
quū velle oīa decreta. ſiue ec
clēaſtica ſiue ciuilia ad omē
tpᵉ ad oēm gentē extendē et
pciaꝫ. Nam lex q̄ pro vno tpe
loco et pſonis foret vtilis. in
alijs tpe. loco et pſonis foret ī
poſſibilis aut dapnoſa. ymo
velle ſic oīa ſtatuta ſtabilire.
hoīm ēēt deliranciū et q̄i co
tendenciū ut ɔpoᵗᵉ ſil̄ leges ob
ſuentur. Ponitᵘ naq꜄ ī decre
tis. d. e. qꝛ leges īſtituūtᵘ cū
promulgantᵘ. firmatᵘ. cū moi
bus vtenciū approbantᵘ. De
rū tm̄ qꝛ conſuetudo ē alta naᵃ.
leges aſſuete et q̄i iā ī naturā
vſe. nō dñt abſq꜄ maiᵗᵃ nēcte
aut vtilitate vel tolli vl̄ minui.
Septiā doctᵃna. hō pt̄ infoīe
conſciāꝫ ſuā. probat hᵒ petr9
de palude ſᵉ ē. Et vbi hō nō
peccat mōꝛlit̄. nūquā incur
rit ſniaꝫ excoīcacōis iuris
ei Excoīcacio ✝ dēt ēē ī ecclā. qꝛ
illud dēt ēē ī ouili. qd̄ ē nccm
ad bonū gregis licet vni oui

videat nociuū. Si enī ouis mor
bida ē eiiet. si nō pt. expellat.
ne totus grex īficiat. Et sic
ut ouile sit sanū. vna oue egrotā
te monicionibus monet. Si aut
h9 p cotinuā apparet īsanabil.
ab ouili abiciēda ē. ne contagioē
pes tifica plurimas pdat. I cor. v.
huiusmodi hoiem aplus tdi sathane
iubet ī interitu carnis. ut spus
saluus fiat ī die dnī. Ex q° seq̄t.
q excoicatio nō ē pro pctō mor
li det infligi. q2 ē solus iudicio ec
cle ē pscindendus. q̄ dr iudicio ec
cle pscisus. Vn cū s̄nia iuris nō
sit iusta. pt hō ī foro consciēt
sua. q ubi homo nō peccat mor
ltr. nūquā īcurrit s̄niā iuris. q2
īiuria dr ēē. quod nō iure fit.
No det aut vn̄ ita nascuntur
in nasci iniuriosa excoicacio. Vn
cū sit iniuriosa excoicacio. q̄ fert
sine mortali. io nō ē s̄nia iuris. v
bi nō ē pctm mortale. Pt addi oc
taua doctrina. quā tradit iohes
de tabaco. ī de na et grā. ubi dt
eos q̄ dicūt ex consuetudie te
neri quelibet post pctm mortale
etiā contritū confiteri an̄ suptio
nē eucharistie. sic. Si. de h° eēt co
suetudo gnalis etiā et vim le
gis hns. tn̄ illa vim legis nō
excedit ī obligando vel artando
ꝛc. Et io ī quocūqz casu pmit
tēs facere. hoc quod lex īponit.
potes excusari a pctō. q2 h° f. faces

sine 9temptu. et p vtute epykeye
Qua ratione piculi aliciu9 9sideā
ti. pt quīqz fieri cont vba legis se
cundā thomā pa. 2e. q. 96. ar. vi In
eodē casu aut consili pt pmitti
tlis consuetudo absqz. puta si etiam pctō
pmitteretur absqz 9temptu. et p
vtute epykeye. attendendo picu
lū aīe roē nimie īuolucionis erro
neē consciē. Vn etiā hostiensis de
9sue. c. i. circa fine dicit. Obicū
q consuetudie seruā aīe piclitat
nō vz tlis consuetudo. quod pt
ītelligi. vel simplr. vel ī casu. q
re ꝛc. Cam 2° 9tinet diffinicoes

Veru legū et pceptoꝝ
ut scrupulosi p pre
cepta nō ult qm̄ nec
sit. se artare putet. de eisdē quo
ligent. qn̄. vbi. et qualr. Notandū
pmo. q lex ē multiplex. Que
dā eterna siue diuina. Alia natural
hoim. Alia diuina hoim. Alia pua
ta. Alia positiua. Alia ciuilis ꝛ tpal.
Alia ciuilis et spualis. Alia carita
tis. In gnē naqz lex ē rā. rō prac
tica. scdm quā motus ꝛ opacoēs
reru ī suos fines ordiate rgulat.
vel ē ipā talis rgulacio ī quocūqz.
lex eterna siue diuina ē bnplacitū
siue voluntas suprema dnī dei
9stituentis. rbus a se conditis
fines suos. motus. et opaciones.
ad illas. lex naturalis hoim. ē
dictamē legis practicū. quod q̄
libet natus ē hre. nō impeditus

ī vsu rōnis. nͨ dispositione corpis.
aut dispositione viciorū. Lex dīna
ꝓprie ē ī hoībus ꝑ dīnā demēciā
accepta ad rgimē pluriū pro
fine btitudīs pn̄cipalr ordiāta.
Lex p̄uata ē ꝑ dīnā rvelacionē
accepta ad rgimē paucorꝝ. Lex
ciuilis et tpalis ē lex hūāna ad
finē naturalē socialis vite bn̄
rgende ordiāta. Sed lex ciuilis et
spūalis ē lex hūāna ex pn̄cipijs
creditis. vel racīoē notis pro
babilr deducta ad finē sr̄nalē.
In hijs oībus pro rgula tenē
dū ē. q oīs obligacio finalr
rducit ad dictamē liberi arbi
trij dīni. sic volentis obligare
creaturā. q dictamē nob īnotes
cit. vel ī lūīe fidei et grē. vel ī
lūīe supnaturali. sr nob signa
tū. practica iudicia rōnis hē
mus. Aut ꝑ luā scārū dīnaꝝ
et hūārū ex dūi lūīe p̄ou e
manācū. Aut postremo ꝑ ex
ꝑienciē multiplicis liuosū do
cumētū. ꝑ quod fit ut tā vtus
qm̄ ars certius opent. Hijs
p̄missis st p̄ma conclusio. So
lus deus et nullus alius absq
ꝯmissioē ei ꝑ se et dirċe pt ob
ligare aliquē hoīem cāā sibi sub
ditū absq eius consensu libero
ad actus intēiores et latentes
hūdos. Solus quippe deus pt de
talibus iudicāe. alij aūt nō. n ex
eius mandato ꝛ rvelacione.

sed de exteiorubus. Signant di
dirċe et ꝑ se absq consensu libeō.
q indurċe et ꝑ accidens. vel ex cō
sensu subditi h° nō pt fiei. n ab
actu intēiori procedat. Scdā cō
clusio. Qm̄ racionabile ē. ut n⁹
hō aliquid p̄cipiat. n illud de q°
pt ꝯgnoscē iudicialr scdm̄ modū
suū ī foro suo. Idcirco finis ꝛ īte
cio legislatoris nō cadit sub ob
ligacione subditorꝝ. sed tm° opa
ciones exteiores p̄ceptorꝝ. Et ita
dicens horas aut ieiunās ī pctō
mortali aut intēcioē sinistr. vel
absq intencioē. absoluit se a p̄
cepto ecc̄ē. sed nō apud dm̄ neg
ligencia aut pūsa intēcioē sepi⁹
excusat. Tercio conclusio. dispe
sacio platorū q ē iuris cōis.
quedā rlaxacio. seu mitigacio.
locū h̄ p̄cipue circ ꝑticulares
casus et ꝑsonas singulares. Q°
niā aliqua statuta sūt pro cōi
tate. q huic ꝑsone vel illi vel ī
isto casū. vel ī illo. nō ita con
gruē dinoscūt. Quarta con
clusio. Consentie censendi sūt
supiores. salū intꝑtacie ī abo
licione legū suarū positiuarū.
qm̄ passim eas diu obsuāi nō
sīe possūt. et nͨ vbo nec scō r
clamat. Quīta conclusio. lex
nō instituitur n dū promul
gat. nͨ vigorē h̄ n cū morib⁹
vtencīū approbat. et h° sit p̄ue
positiua ad ꝑpli rgimē. Ṡecu

de diuina atque naturali. contra quas
nos est prescriptio vel ad oppositum con
suetudo sed tamen corruptela Sexta
conclusio. In omni lege quantumcumque
positiua bene instituta aliquid est
de iure naturali et diuino. ut quod expe
dit homines legibus regulari. Et qui
potestati resistit. dei ordinationi resis
tit. et siles. Septima conclusio. Disc
ne ius diuinum et naturale a positiuis
sicut est difficile. ita maxime et necessarium
est et utile in omni doctrina morali et
politica. Et hoc scientia perfecte nequit
absque sacra scriptura. et sapientia. que
legibus eternis fundatur. Octaua
conclusio. Cuiuslibet prelati respectu p
receptorum diuinorum. et regule euangelice
nullo modo conditores sunt. sed dum
taxat quidam interpretatores. expo
sitores. doctores. preciones quod. No
na conclusio. Interpretatio. vel ex
positio prelatorum in lege diuina. quam
diu prelati non cognoscuntur abuti pote
state sua sustinenda est et tenenda. tam
quam lex dei. Abutentur autem si mani
feste imponent onera nimis grauia
ceruicibus populi christiani. Ut si ad fes
tinandum cotidie. vel ad statuta
qualia habent religiosi omnes passim
restringere querunt Capitulum 21 de diffi
nitione et proprietate mortalium peccatorum

Peccatorum et venialium
quod notare conscientie sancte
vellent in quolibet casu
ubi esset peccatum mortale. et ubi venia
le vel nullum. Ideo nondum quod secundum

sanctum thomam et alios cum diffinitio
ne. distinctione 22 Omne peccatum
est deuiatio. ab aliqua naturali lege
diuina vel quacumque alia recte posita lege
Et quia omnis lex habet vim coactio
nis per penam. alioquin frustra fer
rentur leges. si eas impune liceret
transgredi. Ideo secundum utramque le
ge illud peccatum mortale. quod pena
mortis dampnatur. veniale vero
quod leuiori pena punitur. Unde augustinus
omne viij super iohannis. Crimen est quod
dampnatione meretur. licet autem
proprie sit priuatio vite corporalis
tamen ad quandam similitudinem priuatio
diuina visione. et incurrere penam
gehenne mortis dicitur. Et sicut ipsa
visio dicitur vita. ut cognoscant te
et quem misisti. Unusquisque ei
dicit vitam suam in eo consistere in quo
delectatur. ideo propter summam delectatio
nem que est in visione beata. in ipsa dicitur
vita nostra consistere. et in eius p
riuatione cum afflictione gehenne
mors. Sic ergo quo ad theologos
quorum est considerare humana opera
quatenus lege regulentur diuina
Peccatum mortale dicitur quo quis meretur
hac pena. Sunt autem quedam mor
talia ex genere actus. quedam venia
lia vocando genus actus rone.
qua sortitur actus ex materia
vel veniale obiecto et sic distin
guitur contra mortale iuxta distinctio
nem materie in qua peccatur. Hoc modo
quia peccatum est quedam infirmitas anime.

per christum iohannis viij hec est vita eterna

Et ideo sicut in morbis. ille morbus
dicitur mortalis. qui infallibiliter inducit
privationem vite corporalis. Sic in
peccatis illud dicitur mortale quod inducit
privationem principii vite spiritualis.
Veniale autem dicitur illud quod talem pri
vationem non inducit. Principium autem
quo vivimus spiritualiter est caritas. per
quam homo bene ordinatur ad deum. ad pri
mum atque supremum. Et ideo illud pec
catum est mortale ex suo genere. quod re
pugnat dilectioni dei et proximi at
que sui. Dei inquantum ut facere contra fi
dem. spem. et caritatem. periurium com
mittere. et alia contra tria prima man
data decalogi. Sui vero et proximi.
sicut de honore parentum. homicidio.
mechia. furto atque falso testimonio.
Hec enim et similia perimunt debitum
ordinem subiectionis ad deum. et fe
dus humane ~~[struck]~~ societatis
ad proximum. propter quod ex genere suo
sunt mortalia peccata. Cum vero volun
tas peccantis fertur in id quod in se
quidem continet quandam inordina
tionem. et tamen non contrariatur dilectioni
dei et proximi. nec tollit ordinem
debite subiectionis quo ad deum. nec
fedus salutis humane ad primum
sicut verbum ociosum. risus superfluus et
similia. talia dicuntur venialia ex ge
nere suo. Ad hoc videtur accedere domini ry
chardi de sancto victore in libro de
differentia peccati mortalis et venialis dicen
tis Peccatum mortale est. quod a quibus non
potest committi sine gradi corruptione sui.

sine gravi lesione proximi. et sine
magno contemptu dei. Cetera vero
omnia videntur mihi venialia. Cui per quod
dicat aurelius. quotlibeto xi. q. 1
[posse] Ex hoc videtur accipi quod mortalis est inor
dinatio grandis valde. et per hoc op
posita ordinationi non parve sed magne
ne et necessarie ad finem consequendum.
Venialis autem deordinatio levis et
parva. et per [hoc] opposita ordinationi utili
congrue vel accommode. Non autem ad at
tingendum finem necessarie. Dif
ferunt igitur mortalia a venialibus
similitudine multorum actuum aliorum
defectuosorum. velut si comestio
cibi mortiferi a non mortiferi. sicut
vulnus letale et incurabile per
naturam. sicut infirmitas consuetudinaliter
mortem inducens. ab infirmitate
vita non privante. sed sanitatem perpe
tuam adimente. sicut offensa pro
qua quis ab aliqua civilitate perpe
tuo exilio et carceri dampnatur.
aut morte plectitur. ab offen
sa que temporalem penam meretur. sicut actio
quo omne lumen oculi subtrahitur ab
actu quo oculi per medium subtile
lumen intuentis. sicut infectio ra
dicis arboris alicuius a lesione
ramusculi in eadem arbore alicuius.
Et sicut cursor in via vadens
in contrarium termino ~~[struck]~~ ad eum qui
versus terminum ad quem vadit claudicans
stans vel paulisper a via durans

Capitulum 22 quod per peccatum mortale caritas a
mittitur et quomodo periculosum sit mortale diffinire
et quod scire non possumus ubi sunt mortalia

Ex pmissis et pro
coru latius maifes
tacione ponantur
conclusiones. Pma conclusio.
habitus caritatis e vita aie. pz
p btm augm quarto de trinita
te dicente. Mors spus e a do de
sei. mors aut corpis a spu desei.
Nec itelligas dm separi ab aia
absolute. Est eni aliqual' pn^a
di special' ipi aie scdm aliquem
effcm di speciale p que ds aiaz
vivificat. Talis aut effcus e cari
tas. qz nullus effcus sine cari
tate valet. i. cor. 13. Separatur ergo
deus ab aia cu tale effcm sui
subtrahit. Scda conclusio Nullus
actus de gne moris i hnte
vsu ronis e simplr idiffens.
Neqz q° ad bonitate moris. neqz
q° ad meritu. vel demeritu salti
boni tpalis. Pz p scm thoma di
cente. Qui minima negligit pau
lati decidet. Na veniale pctm
et si no pimit de p se vita gre
q e vita pma. iteimit tn p ope
racione ei9 q e vita aie scda. et
ad morte disponit si multipli
cet. rtardat qz a profcu meriti.
et ab accleracione visionis dei.
In via ei di no progredi. regre
di e. Tercia conclusio. Deus
vita ab aia no subtrahit. n aia
pus vita deserat. probat p scm
augm i de vera r fla pma tr dicete
sine Cui deus icipt sel bnfacere

n delinqremus eu. cuius qz bnficiu
quod omno mrm e. cu post st ispi
rando cogitur ex nate iuste nei
me posse pus rlinque. no eni su
e rlinqre n rlinquete se. Ide i de
natura et gra. Deus no deserit. n
deserat. Quarta conclusio. Licet
i multis scie teneat quis. vbi co
mittit pctm mortale. nullus tn tenet scie
nec pt scire specialit i oibus dif
ficultatibus an ibi sit pctm tale.
Pma pars patet ex pma pte
capli quarti. aplus eni Ignorans
ignorabr. 2^a ps patet de multis
mateijs vbi doctores ctria opi
nat. Et dicit aug9 concordat
2i de civitate dei co vltio. Quis is
te st modus. et q sunt ista pcta.
q ita ipediunt puencione ad rg
nu dei ut tn scorum actoru mei
tis ipetrent indulgenciam. diffici
limu e iuenire. piculosissimu
e diffinire. Ergo cte vsqz
ad ho tps cu inde satagere. ad e
oru indagine puenire no potui.
Et forte pptea latent ne studiu
proficiendi ad oia cauenda pcta
pigrescat. qm si sciret: que vel q
lia sint delicta. pro qbus etia p
manentibus. n profcu vite
melioris assumptis intercessio st
iqrenda scoru et speranda eis
secura se iuolueret huana segni
ties. nr iuolui talibus iplicame
tis nullius vtutis expeditione
curaret. Quinta conclusio. Val

de piculosu e diffinire aliquid ee
pccm mortale. n hoc constat mul
tu euidenter patet hoc p dicta aucto
ritate sci augustini dicente. Diffi
cilimu e diffinire. piculosissimu
e inuenire. Un scribit thomas qlt
beto octauo. q. 1. dicit. Ois qo i
qua de pcto mortli qrit. n expres
veitas se habeat. piculose decidat. qr error
quo no credit ee pccm mortale qd pccm
mortale est. Conscientiam no excusat a toto.
sed forte a tanto. Error vero quo
credit ee mortale. qd mortale no est.
Conscientiam ligat ad pccm mortale.
Et scdm cancellariu precipue picu
losu e ubi veritas e ambigua. et
dicit i libro de vita aie. Doctrina
salubris pro doctoribus theologie
e. ut no sint faciles i assendo ac
tiones aliquas aut omissiones
ee pcta mortalia. presertim sub vbo
vniuersali. et du erit pdicandu ad
pplm. Itaqz no e obliuiscendu. q
dicta e scia nra. Ita ut ide sepe ho
breui momento tpis. nuc i hac
nuc i oppositu ferat sniaz. z mt
du hoies nequaqua eruutur a
luto pcctoz. sed i illud profundius
et despacius immgut. Varij eni
sut casus et circustancie infinite.
pro quaru diuersitate diuersificari
det iudiciu. ita ut vix possit aliqua
i oibus rgula tradi q i pticulari
bus casibus exceptione no ad
mittat. et in grauiter scrupuli i
qetiui consciaru i simplicibus.

ut nichil i eis sit solidu. Ua et si
btiis e vir qui semp pauidus.
et q vetur oia opa sua Cam 23 de xvi
rgulis ad discrecione int mortalia z venia
peccati
Sed queres. quid igitur pro
derit doctrina vniuersalis
sup talibus cognoscen
di. Rndet. qr plurimu prodest. Na
rgule generales tradite. du ad pticu
laria ventu e. ondut quid de sin
gulis iudicandu e. Ad singula
res qppe regulas vniuersales re
solue suenit quo facto. veritas illu
cessit. Est igr scdm cancellariu
pma rgula. Nullu e pccm mor
le actuale absqz consensu ronis
libere vere vel interpratiue. Dicimus
consensu interpretatiuu. qr habuit
ro tps deliberandi et rfugiendi
ea. que vitanda puigil ee debat.
qualr dicit lex forensis. Qui ta
cet consentire vr. du viz rpug
re debet. Consensus tn solum
i actu venialiter malu. e tm vena
lis. loquendo de veniali ex gne
suo. ut e vbu ociosu. Scda rgu
la no qlibet tenet scie de qlibz
pcto mortli. an sit tale. licet expe
diat. igr et scie. vnicuiqz vics
ac statu. et plus ecclasticos qm
laycos. z int ecclasticos plati
ex officio tenent qz sint parati
oi poscenti rdde rone de ea.
q i eis e fide et spe. Tercia r
gula Comparacio pcctoru adin
ce scdm grauitate maiore vel

vel minorē generalit' neq̄t sumi. n̄ co
parentur ex gn̄e suo et ceteris pa
ribus. qm̄ scd̄m alias circūstāci
as p̄ticulares se h̄nt plerūq; ut
excedencia et excessa. Quarta
r̄gula. quantificacio pccōr̄ a p9
teriori sumit' a pena. licet nō suf
ficienter usquequaq;. et a ~~p̄s̄t̄ior̄i~~ p̄oi
penes genus obiecti. et ītēcione
finis. et libidinē seu conatū vo
lūtatis maiorē vel minorē. atq;
causā motiuā. tp̄s et locū. ꝛ penes
dāpna inde sequencia. q̄ peccans
p̄uidebit. aut p̄uidē tenebatur.
Quinta r̄gula. bonitas moral'
sum' ex obiecto. sed tōlis bonitas
moralis. p̄ncipalit' pendet ex
circūstancijs finis et alior̄ sil'
adunatis. Malicia vēo ex vni9
illarū circūstanciarū carēcia po
nimus r̄sultāe. Etenim bonita
tē gtuitatē et meritoriā. grā g'
tū faciens opat'. Sexta r̄gula. Oīs
actus cui9 finis intent9 ē p'
ctū mōrle. mōrlis ē, siue ītēdat'
actu siue habitu. Qd' scit' si ope
rans interogat9 h9 faciens. ꝛ adu
tens tandē r̄ndebit ad h9 fine
fca. Septima r̄gula. Actus q' nō
eet aliunde mōrlis. et s' fit p̄p'
finē veīale. vī eē solū venialis
n̄ forte prestalacet' fis i9 ut vlti
m9 et q̄etans. ꝛ nō solū ut īcidens
et min9 p̄ncipal' actu vel h̄itu
Octaua r̄gula. Nullū eciā desi
deriū r̄i illicite fcm̄ tm̄o sb̄ ꝯdicōe

actualr' vel habitualr' adhibita.
ē de p̄ se mortale delcāi de p̄ ac
cidens. tn̄ p̄p' appetitus sensual
ꝯmocionē nimiā qua sciens dit
tit' īualescē ex talis desiderij co
tinuacione libea. pt' ip̄m īnt'
mōrlia deputari. Nona. si q's mo
uetur occasionalit' solū ex pccō
mōrli ad aliquē faciendū. nō oꝫ actu
illū actū eē pccm̄ mōrle secus
si causa p̄ncipal' h9 act9 eēt
mōrle pccm̄. Decīā r̄gula. Ex (se p̄tulo)
pone pccā mōrlis. ē pccm̄ mōr
le. vel sic. Agē mctū. et vitte ctū.
ī mateia morali ē pccm̄ mōrle
si tale sit inctū. q' sit mōrle. nō
solū p̄ coniecturas leues. aut ex
suspicione trepida et scrupu
losa proueniente ex nimio tiore
cadendi ī via dei. Et intellig'
dū tale ē vehement' et proba
bilit' inctū. eque sicut oppo'tū
vel magis. tūc enī illud quod
agit' non careb' mōrli culpa.
alit' nō oportet. Vndecīā regu
la. Omis agens cont' consciā
edificat ad gehēnā vel mōrlit'
si consciā sit fixa. q' id quod a
git' ē mōrle vel venialit' solū
qn̄tū ē ex pte circūstancie. q' ē
facē cont' consciam. si ꝯsciā mōi
tet id solū eē veniale. Duodecīma
r̄gula. Nullus ē actus adeo
mōrlis. qui ip̄e vel sibi silis s'
nō mōrlis dū displicet. vel nō
placet consensu p̄fto. delibēato

Similit nullū pctm ē adeo venia
le. quin ipm vel sibi sile fiat
mortale dū placet. hoc ē dū consensus
addr. Si tn illud veniale erat.
actus mortalis ex gnē suo. et ex eo
quod nō fiebat ex consensu libero
et pfcō venialis rddebat. ¶ 3
rgula. Multa ex gnē mortalia sut
quorū silia pnt effia bō. dū tra
hūtur ex rōne sua. qmadmodū
vole de libtate. de bono alterius
ē mortale delictū. si vero hoc fiat p
zelo iusticie cōis boī cui cotrri
ē ~~iste~~ tale bonū. iste dolor vtus
eit. Plerumqz etiā ex gnē suo mi
ta bona cent. q ex aliq circustā
pūsa fiut mala et spem morale
inmutancia. ¶ 4e. Nichil ē adeo
consiliū i lege euangelica. qui
i casu pt ee obligatoriū. Et gō qui
libet roē vtens tenet sedm
racionē ai ad quodlibet consi
liū. utpote martirium vel abre
nūciacionē oim suor et silium.
si et vbi nccitas iminet hoc age
re. Obligat insup quodibet
consiliū. quod nō contempnatur
tāqā nō sit salubrior suacio
eius qm oppositi. Et tn ita nul
lus consilijs suandis costringit
quī ab eo. aut possit. aut deat.
i casu eorū obseruacio vniusa
lis qnqz ptmitti. ut nō de ha
bendo duas tunicas, de pbendo
palliū. tunicā auferenti et sic de
alijs. ¶ 5. rgula. Quia aīs

non delibrat sicut ex vtute. Agit
aliquis bnū qi subito. sic ex pūsa
assuefactione viciosus. qi rpete
papitat. et ita male habituatus
i vicijs. ut i iurando. concupiscen
do. odiendo. iudicando. et silibus
se demet contine. sicut vtuoso
meco contine accessit. ut verū
sit id. Qui i sordibus ē sordescat
adhuc. Et iustus iusticiā faciat
adhuc. ¶ 6 rgula ē de pmissio
nibus pctorū. et rlaxacōe penarū.
videlicet qp pene sunt rstrigē
de. sic qp absqz vtilitate reipub
lice. vel eius cui infligunt. neqz
istitui. neqz institute exeq deat.
Et pcennites oppositū facientes.
vl eas cū istituerit nō rcolentes.
In oī aut republica tolleari pnt.
aut dnt vicia. q absqz deteiori
piculo. nz corrigi neqz extirpari
valent. Qn aut illud ē. et qn
nō. difficile et sepe ipossibile ē
gnalit diffinire. Nisi ut prout
circustancijs pticularibus isp
ctis plati et supeiores ac sapie
tes decrabut. Exm de metric
bus vsuarijs et silibus. q qnqz
pmittut. Et ita de concubinari
js pro loco et tpe stare forte ee
faciendū Cam xx qn pceptū sit
obligans ad mortale. qn nō. sedm me
H d maiore dūi vtutis
cap hoc
aut declacione. que
sunt pcep ad mortale
obligancia. et q sola ad venialia

Nondum est secundum peccatum cancella
rum. quia quia dei mandatum est
latum nimis secundum psalmistam.
ideo in preceptis quibuslibet atten
ditur quadruplex latitudo. videlicet
magna. parva. minor. minima. Mag
na et parva secundum quas mortaliter
et venialiter peccare possumus.
Maior vero ubi est aliquod consili
um solum anima ubi est consummata
iusticia que solum habetur in patria. de
qua augustinus dicit. Preceptum de di
lectione dei ex toto corde tunc solum in
patria perfecte et proprie adimpletur.
Magna igitur latitudo est infi
niti. quia consistit iusticia. qualem
a nobis requirit deus sub pena
incurrendi odium suum. cum reatu
mortis eterne. Extra hanc lati
tudinem non stat rectitudo. quam qui
transit et egreditur agendo vel ob
mittendo. ipse in tortuositatem
peccati mortalis semper elabitur. Hec
latitudo magna est medium
virtutis quale posuit aristoteles
esse visibile tanquam signum ad
sagittam. Conformiter ad hoc lo
quitur oratius. Est modus in
rebus. sunt certi denique fines quos
ultra citraque nequit consistere rectum.
Alia latitudo strictior est parva.
est infra cuius limites consistit
iusticia seu rectitudo. qualem a
nobis exigit deus. mediate vel
immediate. si volumus vitare non
tamen odium suum cum reatu pene eterne

secundum legem. sed etiam offensam eius
qualemcumque. aut non retardari a
vita eterna aut corporaliter non pu
niri. Exorbitatio ab hac latitu
dine constituit aliquem parum vel
aliter. dum videlicet deviatio non est tanta
quod exeat primam latitudinem. nec ita
parva quod maneat infra secundam. Cer
tum est enim quod in pueris et in infir
mis aliis non habentibus plenum
usum rationis sepe venialia sunt
que apud viros grandiores merito
criminalia dicuntur. Sicut etiam
ex genere mortalia sunt venialia
in aliis hominibus ex defectu plene
deliberationis et consensus.
ut sunt cogitationes illecebrose
non morose. Exemplum de latitudine
prefata duplici in preceptis. sit
enim illud preceptum. Honora de
um et parentes. potest aliquis non ho
norare parentes multipliciter.
Uno modo quod tempore et loco quibus
honorandi sunt. ipse dum cogitat
de eis spernit eos consensu pleno
et deliberato. Aut sciens cum
deliberatione perfecta ista tunc omit
tit que ad honorem debitum pertinent
Erit enim hec latitudo precepti sic
explicabilis. Honora deum et
parentes loco et tempore quibus cogi
tans de eis sic quod consensu per
fecto et deliberato eos nec malig
nanter inhonores. nec honore suo vo
luntarie sciens atque notabiliter
prives. Quibusquibus exierit ho

medium salutis. etiam quia latitudi
ne. profecto tenebitur reus de
viationis tortuose et criminalis.
Attuendo quod contigit aliter inhono
rare deum et parentes. erit rursus
alia latitudo precepti supra per
epykeyam ex aliis circumstanciis.
Potest itaque talis inhonoratio con
tingere que non erit nobilis mali
cie in genere suo. ut levis gestus aut
risus. vel verbum aliquod minus
sobrium in presentia dei aut sanctorum
etiam cum deliberatione. Et dum ac
tualis ad actum ista habetur consi
deratio. potest nichilominus etiam talis
inhonoratio reperiri. que licet sit no
bilis. caret tamen consensu pleno
moroso et deliberato. propter etatem
infirmitatem. ignorantiam. sur
reptionem vel facientes primam in
honoratione. dum tamen absque scanda
lo fit aliorum. quibus audet culpe
mortalis arguere. Quidam arbitror
similiter nullus mortale accusabit.
ita in omni fere precepto reperire est. Ex
etiam hinc elicitur evidens necessitas
virtutis illius. quam aristotiles
epykeyam nominat. Cuius est con
siderare nedum de se preceptum
sed omnes circumstantias particu
lariter ipsum vestientes. ex quo
consequenter habetur modus
concordandi iusticie rigorem
atque severitate districtione cum le
nitate misericordie et indulgencie fa
vorabilis. Primo sit notum est.

ut in omni actu nostro ad alterutrum
cantemus domino misericordiam et iudi
cium. aliquis iusticia iniquitatem
et severitas in crudelitatem iutet
quemadmodum si quis parvulum filium suum
dampnare vellet ad carceres. quia
pueriliter motus matrem percussit.
ita de ebrio fatuo aut inadverten
te quis non ignoscat. hanc penam
esse iniustissimam. quam in alium gran
dem sobrium et deliberatum licet in
ferre. Et tandem concludo quod prece
ptum si sub prima latitudine expli
cata cogitetur. aliter obligat quam
sub secunda. Prima latitudo vocatur
proprie preceptum. secunda vero manda
tum. statutum. ordinatio. vel ma
gis apte vocatur monicio. quod so
nat ut res sit prougil. ut non vel
aliubus deturpetur. Dicitur etiam potest
quod est quedam lex inter preceptum et con
silium. que lex plus ligat quam con
silium. et minus quam preceptum.
tanquam si diceremus in omni pollicia
illa legem dumtaxat esse preceptum.
cuius transgressio secundum omnes circu
stantias pensata. extremo mor
tis supplicio plectenda censetur.
Illi vero legi monitionis non
appropriate dicemus. cuius trans
gressio circumstanciis omnibus
ponderatis veniam habet. aut tempora
le sola punitione demeretur

Capitulum 21 De votis et iuramentis et preceptis civibus

Ex prohabitis
sequitur hic prima.

rgula gnalis. Sicut in pceptis
ita i votis saltē cōibus et i iura
mentis. aut i obiā duplex latitu
do illa pdicta ē intelligenda. sic
q nō ois voti cōis aut iuramenti.
vel alia trāsgressio ē pctm mortale.
Juramenta enim et vota talia ita
nūquā ita proferunt absolute.
qn interpretationes. glosas. aut
ciuiles intelligentias suscipiat.
ut sapiens epyekes iudicabit
ut sup probatū ē. probat z ho
ro. et scriptura sacra. Cum enim finis
ois legis sit caritas scdm aplm
1 thio. 1. Cum pterea rligiones et
auctoritates platorū date sint
ad edificatione corporis x misti
ci nō ad subūsione et illaqatio
ne fideliū. atq eis submittentiū.
quis audebit dicere aut cogitare.
q vi spū sco plei supiugū x sua
ue et facilitate legis sue adiice
voluerit onus grande tot z ta
liū constitutionū sub obligatione
pai ad pcepta pue diuina. hoc
e sub reatu pene eterne dampna
tionis. Idem e aut i votis cōi
bus d noiat etc. qz secus e de p
ticularibus votis. qz vota i cōi
tatibus intpretanda magis
sūt ad intentione eorum. q illud
habet aut habere debet. qm ad
pticulare intentione vouentis.
Vouens aut pticulait i ppria
re sicut e auctor iuramenti. ita //aut
e suus intptator ex iure ꝯe appa

quamuis intentio si sit palā er
ronea aut stulta peccet etc. Nec
ad intentionē voti ipletionem ligat.
ymo q superiorū auctoritati sep
rseruetur lz vsus ecce vniusal.
Scda rgula gnalis. Sicut non
ois profitens euāgelicā rgulā
aut lege. et ad obsuatione sui se
obligans. quod fit i baptismo pec
cat mortalr i oi trāsgressioe cui
cūq in eade lege. Sic nec ois
profitens regulā alicui rligi
onis. vel iurans statuta alicui
canonitatis peccat mortalr i oi
trāsgressione. cuiuscūq contenti i
rgula vel statutis. Ro e. q sicut
i veteri lege. sic et i noua multe
sūt traditiones. q qnq pcepta
qnq mandata. qnq iustificati
ones. qnq leges dine noiantur.
Quorū tn alia sūt pcepta stric
to noie. alia monitiones. alia
ymo ꝯsilia solū. et alia iustitie
consumate. Eode mō e i rgul.
et statutis rligionū. Est igitur
t rgula consolatoria hc. Justifi
cationes tales nō dnt tres int //quare
ptationes aspiati. quales iura
menti et vota scdm concorde
doctorū snia rcipiunt. etiā dū
proferuntur absolute. alioqui ei
i laqueū et i magnū salutis
dispendiū vtentur. Sed tu ar
gueres sic. Ois violans iura
menta et vota peccat mortalr
q2 piuriū e mortiferū. s mochus

uiat h̄ vel illa oīa obseruāe que sūt
ī r̄gula. non eñ faciat expādnē.
ergo ī om̄ trāsgressione h̄uiōi vo
ti et iuramenti et obie peccant
mōrtr. Respondet concedo ma
iorē sed negando minorē. viz ꝙ
iuramentū et votū cadant isto
mō sup oīa que ī r̄gula contien
tur. Sed forte q̄rit sup q̄ cadūt
et q̄ non. Accipe de hoc r̄gulā
gn̄alē hanc. ꝙ sup sola p̄cepta
ꝓp̄e dicta. h° ē scdm̄ p̄ma latitu
dinē considerata cadit h° mō vo
tū et iuramentū profitētib̄ r̄
gulā. Et quidq̄d v̄ba sonet. in
intp̄tacio talib̄ ē h̄nda. tū ꝑp̄t
rectā intencionē. tū ꝑp̄t supi
orū discrecionē. tū ꝑp̄t legem
diuīā et caritate q̄ maior ē. Sed
dices. multi simplices ⁊ l̄rati ymo
forte putāt se vouisse vel iu
rasse r̄gulā ꝑstatuta. et oīa
q̄ illic scripta sūt sine oī ex
cepcione. Rndetur. si huiles
sūt sicut ēē dnt. nō ita adherēt
sensui suo. qui explicite vel
implicite actu vel habitu pati
sūt stāe in talibus ad inter
p̄tacionē et iudiciū prudēcium.
ita dicimus de oībus statutis
collegiorū vniūsatū et capl'orū
tū v̄r aliorū. Tu iurās spuāe
īuiolabilit̄. oīa statuta. iura.
p̄uilegia. libertates. consuetu
dines laudabiles. n̄ quolib3 cas
contrire. clā vel occulte. dirce

aut indirce. et obediens tali
vel tli supiori ī oībus licitis
et honestis. De hinc p̄ticula
ria legūt. talia iuramenta sūt ī p̄cep̄ta da
tiuulit. Aut ī illis mō p̄dicto.
statuenda ē latitudo magna
seu intp̄tacio epykeie. Est at
intp̄tacio h̄ vel silis. ꝙ iurās
sruabit ea sicut a legislatori
bus ordinata sūt. aut ordinari
debuerāt utpote p̄cepta ꝓp̄e
dicta. ut p̄cepta monicones
sicut monicones. ꝯsilia sicut
consilia. hortamenta siue ex
hortaciones. sicut exhortacoes
~~et silia~~ et sic de aliis. Et ꝗ isup
obediat ī oībus licitis ⁊ ho
nestis supiori suo. vbi gra
Sit ille rcor obediat ī quā cis ī
q̄ ad offi̅m rcoris spectant.
et q̄ pro vtilitate maifesta
pollicie cu p̄est. sibi p̄cepit.
scdm̄ institucones ⁊ ꝯsuetu neb
laudabiles eiusdē pollicie
et n̄ valeat legitīa excusacoe
vel excepcione se tueri. Et quia
plus aliis gratis oneat. Ut
quod ab aliis vrgencioribus
ipeditur. Et ꝗ si nō pt iurās ita
dorci. sufficiat de ipedimento legitīo
illa quidē puetur p rōnem
tiuulit pro ī obiā. Etem deus
q̄ intuet' cor eundē libeabit
Et sic de r̄gulis gn̄alib9 p̄
tatorū pro dircēorio ꝯstie dicis
se sufficiat. Nā sup specialib3

videat summa modernorum doc-
torum. Specialia tamen peccata in
multis agnosci possunt si regule
prefate universales ut oportet
applicentur casibus particula-
ribus. Capitulum 102 ultimum questio

Utrum doctoribus in ma-
teria fidei contrarian-
tibus quibus sequi una pars
opinionem sine periculo mortalis
peccati. Videtur quod cum beatus augustinus
libro secundo de predestinatione scri-
bat in te in quantum et in quibus
rebus erret. et quando facile se quis
corrigat. vel quanta pertinacia suum
defendere conetur errorem. Jo multi
plici distinctione utendum est in hiis
et similibus. Una de materia
circa quam doctores variantur in o-
pinionibus. alia de ipsorum doc-
torum conditionibus de ipsorum au-
ditoribus. 4° de modo adherendi o-
pinionibus ipsis. aut suorum auc-
toribus. 5° de efficacia motivorum
in auctoritatibus doctorum rationem et
argumentis. Quo ad primum
notandum quod materie circa quam
variantur doctorum opiniones.
vel pertinent ad fidem. vel ad bo-
nos mores. aut non. seu sunt cir-
ca materiam facultatum artium.
gramatice. logice. philosophie. medicine.
et similium. Si primo modo adhuc
distinguendum est. quia ea que ad fidem
pertinent. aut expresse aut ma-
nifeste habentur in sacra scriptura

vel etiam auctoritate ecclesie manifeste fi-
delibus tamquam credenda sunt expo-
sita. Aut sunt talia. quorum non manifestum
festum testimonium sacre scripture habetur.
nec expressa ecclesie universalis doctrina.
de eis aliquid explicite docet.
quamquam includantur in eis. quorum ex-
plicita est necessaria fides universis fide-
libus. Si de primis fiat sermo ad-
huc distinguendum est secundum tho-
mam. questione de veritate. videlicet quod
ad fidem aliquid pertinet dupliciter.
Uno modo directe et principaliter. si-
cut sunt credibilia in articulis fidei
explicita. Secundo modo indirecte et se-
cundarie. sicut sunt ea que in sacra
scriptura sunt revelata. sicut quod a-
braham habuit duos filios. Secunda
principalis distinctio est circa doc-
torum tamen quos respiciendo est qua-
litas et discreta quantitas. Qua-
litas utpote. que pro una parte sunt
opinionis. An sint viris famosi
in facultate sua experti. morum ho-
neste. ac conscientia graves. ne forte
quesierat aliquis ad suum appetitus
sive erroris colorationem prurien-
entes auribus. De quibus 2a
ad thimotheum 4° prophetavit apostolus. E-
rit enim tempus cum doctrinam sanam
non sustinebunt sed secundum sua desi-
deria coacervabunt sibi magistros pru-
rientes auribus. glosa. Qui
ea docent que volunt. Tales enim
querunt non est veritatis sinceritatem
sed desiderare mentis cecitatem.

et ꝓpria affcōne. quaobrē vi
dendi sūt doctores. huius potꝰ
q̄ scōꝝ prim doctrinis inhereret
amplius. scd̄m illud eccī viij
Ne despicias narracionē p̄sbiteroꝝ
i. doctrinā sapientū doctorū. et
ī prouerbijs eorū ꝯuersare. i. scd̄m
doctrinā eorū viue. Ab ipis eni
disces sapiam. s. de diuinis cuiꝰ
modi sūt credibilia. et doctrinā
intellectus. vʒ de moribus. q̄bꝰ
opa vestienda sunt. Videnda
est s. insup q̄ntitas scōꝝ discre
ta. qt videlicet sint doctores p
opione vna. et qt° pro alia. q̄
probabile ē magis veritatem
ꝯtinē dcm̄ multoꝝ ceteris pari
bus q̄m vniꝰ vel paucorū. eccī
vi In multitudine p̄sbroꝝ pru
dencium sta. et sapie illorū ex
corde ꝯiuge. Tercia distinctio
attendenda ē ex pte auditoꝝ
siue opiones prosequenciū.
q̄ quidā sūt simplices q̄ nō
tenent sacre multa explicate.
q̄ quidē alij tenent sāe. q̄bus
aliūde ex officio icūbit rōnis
nomē tra sande sacre scripture
ꝯtinue inde simplices pasci
pnt. iob i°. Boues arabant et
asine pascebant iux illos. Vn
etiā q̄busdā magis icūbit stu
dio icūbē. et examī doctrine
variaꝝ opionū magis alijs.
q̄ nō tm̄ dono maioris et illustrio
ris idustrie ac itelligencie. aut

aut altioris gradus dignitate
ī dei ecctā sūt sublimati. Quarta
distinctio ē accipienda circa modū
adherendi opinionibus. q̄ aliquis
adheret vni. aut ꝑtinacit. aut nō.
sed aīo paratus ē corrigi veritate
sibi ostensa. De ꝑtinaciter adhe
rente dicit augꝰ et ponit. xxiiij.
q. iij. Qui in ecctā dei xpi
morbidū aut prauū quid sa
puit. si correptꝰ et sanū rectūq3 a
liquid sapiat resistit ꝑtinacit
et ꝯtinuacit. sua q3 mortifera et
pestifera dogmata emendare
noluit. sed defensare ꝑsistit. he
reticus est. De nō ꝑtinaciter adhe
rentibus. dicit idem et ponit
ibidē i caplo dixit aplus. Qui
sentenciā suā q̄uis falsam atq3 ꝑ
uersā nulla ꝑtinaci animositate
defendunt. presertim q̄m nō au
dacia sue ꝑsumpcionis pepe
rerunt. sed i errore lapsis pa
rentibus acceperunt. q̄runt aut cauta sol
licitudine veritatē corrigi pati
cū inuenerint. nequaq̄
sunt int hereticos ꝯputandi. Quin
ta distinctio ē accipienda ex
pte rōnum et motiuoꝝ diuersa
rū opinionū. Sunt eni a quibus
dā quibus h° ꝯpetit examinac
s. rōnes. et virtus ē argume
toꝝ pensanda. q̄ i rebus du
biis nō ē defacili prestandus
assensus. q̄nymo ut dicit btūs
augꝰ iij° de doctrina xpiana. Co

lē det quis r̄gulā fidei. quā de
scriptuarū planioribus locis et
ecc̄e autoritate precipit. Ideo iob
29. Causā quā nesciebā diligēt
inuestigabā. Insup prou̅ 26. Qui
cito credit leuis ē corde. glosa. stul
tus credit oī vbo. Et btūs ambro
sius libro de padiso. Nemo debet se
altei facile crede. n̄ cui⁹ v̄tute
probauerit. Hys p̄missis ~~rationibus~~
distinctōibꝰ. Rndet ad quesitū
p q̄nq̄ conclusiones. Prima ī
p̄nus materijs ad fidē et bonos
mores nō ptinētibꝰ. sed ad fa
cultates artiū vel naturaliū
pt quis seq̄ absq̄ piculo pcī.
quatū ē ex pte obiecti seu ma
terie opinionē vni⁹ reiecta o
pinione altei⁹. Patet qr nullū
sequit̄ piculū ibi. cū nec ad fi
de. nec ad mores ptineat. scdm
quorū habitus vel carētias
solū pciores aut boni ado iu
dicami. Dicitur nōn̄ quatū
ē ex pte matie opionū. qr qn
tū ē ex pte intencionis. q̄s ibi
peccare pt. vel ex īordinatōe af
fcūs. ut si ex odio. amore. p̄cio.
vel modica volūtate pocius
seqretur vni⁹ opinionē qm̄
alia. Scdā conclusio. Circa ea
q̄ sūt ad fidē ptinencia. Primo
mō nullus rōis capax excu
sat a labe pcī. ītendo alicui
opioni pocius errori cont̄ ea
videlicet q̄ dirtē et p̄ncipalit̄

ad fidē ptinēt. pt opinionē co
riā cuiuscūq̄ mgri. qr tenet
ad credendū simplicit̄ explicite
q̄libet fidelis. talia cū aplus di
cat ad heb̄ vndecīo. Sine fide ī
possibile ē placē deo. Alias ut di
cit scūs thomas qdlibeto 3o ex
cusat̄ ignorancia. Sed eos q̄ se
cuti sūt opiōnes arrij et filii
Nullus enī pt ab erroris vicio
excusai q̄ assentit opinioī ali
cui⁹ mgri ut dicat ibidē scūs
thomas cont̄ maifestū scrip
ture testioniū. siue etiā cot̄ id
quod publice tenet̄ scdm ecc̄e
auctoritatē. Ibi enī currit illd
vbū x̄ euāgeliū. Si cecus ceco du
catū p̄stat. ī foueā ambo ca
dunt. Tercia conclusio. quis pt
opinaī contrriū eorū q̄ ptinet
ad finē indirectē et secundarie
absq̄ piculo pcī. licet expresse
cōtrriū habeat̄ ī textu veteris
aut noui testamenti. Sicut qr
dauid nō fuerit filius ysai et
filia. pz qr talia nō tenet̄ q̄libet
explicite credē sed solū īplicite.
vel ī p̄paracōe ad ī quantū pa
ratus ēē debet q̄libet credē q̄cq̄
ī diuīa scriptuīa ↄtinet̄. Sed ī
hō tenet̄ huiuoi solū explicite
credē. qn ei hꝰ constiterit ī doctrīa
fidei contineri. Et iterū qr nō
constat. nec iterū qr sīne obligat̄
pt aliquis sine ptinacia in co
triā opinionē tenē. Quarta

conclusio. Aliquis pt absq pica
culo pcti tene opinione alicui9
mgri eciã contrariã veitati fidei i
hys q ad fide ptinet. Scdo mo pncipa
pli distinctionis. s. quorũ veitas
nc scripture testionia nc vniusal
ecce determinatione haberet expressa
dũ tn facta determinatione psupcois
cuiuscq tuore illiato itellctm pui
huiilet determinatioi vniusalis ecce.
Pz qz nullus peccat illo tpe no
credendo illud qd no tenet crede
pro isto tpe. Sed que no otinent
expresse in sacra scriptura. nc per
eccam sut determinata. nc alicui sunt
reuelata. nc rõe euidenti ostensa.
ptinẽ debẽ ad fidei veitate. Nul
lus crede tenetur explicite. cum
fides sit ex auditu Ro. x. Vñ et
scus thomas. 2a 2e. q. 2. arti vi. dit
q simplices i hys q ad fidei sub
tilitate ptinet. no tenentur
explicite adhere. si i talibus ex sim
plicitate deficiat no eis iputat.
Lic vẽo maiores varie opinates
qn inter dũ discipuli i varias opio
nes ptrahi sequunt. Dicit ibide
vnũ notabile vbũ. Cu igr mio
res no heant fide iplicita i fide
maiorz. n quatũ maiores adhe
rent doctrine dine scdm illud apli
i cor. x. Imitatores mei estote. sic
et ego x. cũ humana conditio no
sit rgula fidei. sed veitas dina.
A qua si aliq maiorz deficiant
no pudicat fidei simplicium

queos rectam fidem ~~……~~ hre credut
n ptinacit eorũ erroribus i ptica
lari adheant. cont vniusalis ecce
fide. que deficere no pt. dicente dno.
luce 22o. Ego pro te rogaui petre.
ut no deficiat fides tua. et tu aliqn
cõusus confirma fres tuos. Hac ro
ne multi tenentes plura errone
ea rõnũ multitudine defendetes.
qz tn ecce vniusalis determinatioi omo
colla submiserit. et nichil cõ fidem
explicatã ptinacit attemptauerut.
Tercia conclusio sequit ex pmiss
q stat aliquẽ circa ea q fidei sunt
errare et tn no peccare ut ostensũ
ẽ supra

Ultio quia supponit i
questioẽ pcedentis ar
ticuli. q de adherendo v
ni opinioni vbi doctores cõtrariat
i moralibus sicut de credilibus
id q grm sup sit expeditũ satis.
tn pnotatis distinctionibus pcedentis
artli. adhuc clariori declaratoẽ no
tandũ. q cũ pccm sit exorbitacio
a lege dina siue huana ab dina
deriuata dicente bto ambrosio.
Pccm ẽ puaricacio legis et inobediã ce
lestiũ mandatorũ. Est et scdm a
gustinũ. dictũ. fcm. vel concupitũ.
cont lege di. Ideo necia ẽ hc distinc
cio pcũ formis ei q supra assigna
sunt ptinenciũ ad fide. viz de pti
nentibus ad lege di. Cẽm aliqua
sut expressa ~~de~~ lege dei contenta
de no occidendo. de no furando.

hoc etiam no fecit ut abbas ioachym et multi alij

et similia que sunt omnibus communia. Alia autem ad legem dei pertinent pertinere sicut conclusiones elicibiles ex contentis expresse in lege divina non expresse clare legis aut scripture testimonio aut universalis ecclesie vulgata declaratione patent ad legem dei pertinere. ut sunt multa super quibus varie adhuc inter doctores currunt opiniones. sicut est materia de pluralitate beneficiorum et materia contractuum multorum. His suppositis est prima conclusio. Nullus hominibus temporibus absque dei offensa potest agere contra expresse in lege divina posita. quantumcumque occurrit super hiis opinio adversarii. Probatur quia maledicti qui declinant a mandatis tuis. psalmus. ex diffinitionibus peccati. Unde sanctus thomas quolibeto xi sic dicit ffaciens contra opinionem magistrorum si faciat contra opinionem veram. cum tunc faciat contra legem dei non excusatur a peccato. quamvis non faciat contra conscientiam. si enim contra legem dei faciat. hec ille. Quod sic intelligendum est cum materia circa quam veritas est magistrorum pertineat ad ea que sunt lege divina expressa. quorum quodlibet sicut et divinam legem necessarium ad salutem tenetur scire quilibet arbitrii compotum habens. nec aliquis homo ex horum ignorantia excusationem potest habere cum sit ignorantia iuris. Secunda conclusio. potest quis absque offensa dei sine peccato facere contra ea que sunt legis divine secundo modo dicto. quia non omnibus obligantur scire omnia que sunt fidei explicite. Ut enim supra dictum est. non est eadem ratio de omnibus que ad fidem pertinent. Quedam enim sunt notiora aliis ad hoc quod homines dirigantur ad finem supernaturalem. Quedam etiam sunt aliis obscuriora. ita inter alia operalia sive ad mores pertinentia est distinctio. Non enim omnibus est scire que omnia sunt peccata mortalia et peccatorum species et huiusmodi. Quedam etiam sunt planiora aliis aliis etiam ad sciendum accommoda magis quam disponentia ad compositionem morum et directionem operum in finem supradictum. Unde sanctus thomas ie. d. ʒe. Sacerdotibus etiam curatis debet esse scientia. non quidem ut omnes difficiles questiones legis sciant. quia in hiis debet fieri recursus ad superiores. sed sciant illa que plebs debet credere et observare de lege. Sed ad superiores sacerdotes scilicet ad prelatos et episcopos pertinet. ut etiam que difficultatem in lege facere possint sciant. et tanto magis quanto in maiori gradu collocantur. Preterea tam prima conclusio quam secunda expresse probantur auctoritate leonis pape de prima d. ıʒ dicentis. Sicut quedam sunt que nulla ratione possunt convelli. ita multa sunt. que aut pro necessitate temporum. aut pro consideratione etatum oportet temperari. illa semper conditione servata. ut in hiis que vel dubia fuerint aut obscura id noverimus sequendum. quod nec preceptis

euangelicas contrariu nec decre
tis sanctorum prima inueniantur
aduersum. Glosa sup illo. nul
la potest racione conuelli dicit ut
precepta decalogi et forma bap
tissimi consiciendi corpus xpi
Ex quibus omnibus patet quod argume
tum ad probandum conclusionem
secundam potest forti et ordinari sicut
formatum fuit argumentum probans
quartam conclusionem precedentis
capituli. Et tamen sciendum quod ut pre
facta huius capituli conclusio secunda v
niuersaliter sit vera. presuppositis sup
in precedenti capitulo distinctionibus non
tis duo requiruntur. Primum est quod absque
dubitacione probabili aut no
bili de quibus contrario adhereat pfa
te opinioni. ne dyscrimini se exponat
secundum quod requiritur est ut adhereat
pfate opinioni ~~ne discrimini se ex ponat~~
sine consciencia de opposito
Sed oriuntur circa premissa duo
scrupulosa dubia. Primum si sim
plices non tenentur de necessitate omnia
credibilia explicite et distinc
te credere. tunc quilibet non tenetur
errorem suum contrarium articulis
fidei euitare. quia non tenetur oppo
situm illius cauere. cuius oppositum
non tenetur agnoscere. Et ita videtur
quod potest aliquis licite in errorem
repugnantem alicui articulo ca
dere. Eodem modo arguetur pfsise. quia
quis potest in actu peccati mortalis
cadere sine precepto mortali. quia

quia non tenetur simplex omnes dif
ferencias peccatorum mortalium preceptorum
dei et ecclesie scire explicite. Respondetur
secundum thomam et scotum in 3° d. 21 ne
gando consequenciam. quia non tenetur solum
quilibet simplex cauere omnem errorem
contrarium articulis nuncatis. sed tenetur cauere
omne quod est contrarium veritati scrip
ture. scilicet canoni biblie. quia nullus pos
sit pertinaciter adherere contrario alicu
ius veritatis in biblia. qui hereticus
iudicaretur. Et cum arguitur non tenetur
ad errorem cauendum. nisi teneatur ad
credendum explicite eius oppositum.
Respondetur quod illa sequencia non
valet sicut patet in moralibus aliis. quia
quilibet tenetur vitare omne peccatum mor
le et tamen non tenetur scire. in quo gradu sup
bia est mortale peccatum aut gula. quia nec
hoc sciunt multi in scienciis experti. sed
circa hec sunt multe altercaciones.
Secundum dubium. si sufficiat simplicibus
habere fidem explicitam de aliquibus et de
aliis fidem implicitam. Tunc si iste cu
icumque istruere simplices predicaret aliquid
oppositum fidei posset simpliciter adherere
doctrine eius credendo tamquam verum
aliquod falsum. et tunc simul esset fidelis
et infidelis. Fidelis quia non tenetur
actu explicitum habere de contrario ar
ticulo. Infidelis quia credit aliquod
esse verum quod repugnat fidei. Pfatum
enim argumentum induxit quendam no
tabilem doctorem concedere et scribere
quod ubi possit esse martisai simplex
qui ex ignorancia tenet erroneum

articulū sibi a suo prelato hētico
pdicatū. Rndetur scdm̄ thomā i
3º. d. 25. et schotū vbi supra. q2 ali
qua sut q̄ coīt pdicantur ī ecca
et talia sut nccā simpliat ad cre
dendū expliate. s. q2 xc natus ē ex
maria vgīe crucifixus et mortuus
pro rēdempcōe gnis huāni. Sed
si sit aliquid quod credendū ē. q2
tn̄ nō pdicatur coīt ī ecca. sed ppo
nit specialit ī vno loco de nouo.
nō ē neccm̄ simplr credē illud. sz
mitt illi taquā veō adhērendo. ymo
necm̄ ē magis illi nō adherere
quousq3 sciat illud credi ab ecca
taquā vm̄. Pba sut schoti i 3º et
sci thome. Vbi pus clai9 sic dr
ī eo artiaulo predicanti plato ī
fide. ei nō ē assentiendū q2 ī hº
discordat a pma rgula. Nec per
ignoranciā subditus excusatur.
a toto. q2 habitus fidei facit iclia
cione ad cotriu. cū vnctio ncō do
ceat de oībus q̄ ad salute ptinet
Jo. 3º. Vn si homo nō sit nimis fa
cilis ad credendū oī spui qn ali
quid isolitū pdicat nō assentit
sed aliūde rq̄rat. aut dō se cmit
tet ī eius scaeto nō se sup modū
suū mgērendo. Sed qrēt aliquis
simplex homo. q̄ ignorat dictas
plalitates pccorz mortaliū aut
articulos fidei q̄ sut note lratoi
bus. p quod cauebit iste simplex
pccā q̄ ignorat ēē mortalia. aut
pfidiā quā ignorat. Respondet

scūs thomas. q2 talis aut ē ext
caritate aut ī caritate. si pmū et ē
fidelis tūc fidei habitus eū a pfi
dia pseruāc pt. Si veō ē infide
lis nō ē mirū si cecus offendat
et vulneatr amplius. q2 ignorās
ignorabr. Si aut ē fidelis et ī cari
tate tūc p habitū caritatis et p a
lios habitus oīm vtutū mora
liū et theologicaliū infusarz incli
nat p ihabitātē spm̄ scm̄ ut ca
ueat pccā mortalia. Et q2 vnctio
sci spus docet de oībus ut sup
Si ecā eēt fidelis ex caritate exis
tens. tūc q2 habitibus gratuitis
caritatis caret nō ita pseruaret
et ī pccā ī que incidēt eent pe
na pcci. Et pfidia tn̄ ppt habitū
fidei quē hz inclinact cont oēs
articulū pfidiū. Vn dicit scūs
thōs i 3º. di 25. q. 2. arti. 1º. Sicut
habitus castitatis iclinat ad rsis
tendū luxurie. ita habitus fidei
iclinat ad rsistendū oībus q̄
sut cont fide. Vn qn emergit ne
cessitas expliate cgnoscendi.
vel ppt doctrīā cotrīā q̄ iminet
vel ppt motū dubiū insurgēte
tūc homo fidelis ex illuiacione
fidei. nō consentit hys q̄ sunt
cont fide. sed differt quousq3
plenius istruatur. Itē ostendit
ī pma pte. q. 1 arti vj. q2 q̄ ē in
gra caritatis. hz ex consequenti
oyte dona spus sci int q̄ sū mū
ē sapia. qua ecā hz minus ī cari
tate existens. Et io ecā talis

pt iudicare per modum inclinationis
habitus de necessariis sibi ad salutem.
Cum igitur iudicare pertinet ad sa
pientem. ideo secundum duplicem modum
iudicandi duplex sapientia accipitur. Conti
git enim aliquem iudicare vno mo
per modum inclinacionis. sicut qui habet
habitum virtutis recte iudicat de rebus
que sunt virtute agenda. inquantum ad
illa facienda inclinatur. Vnde 2° e
thicorum. Virtuosus est mensura et re
gula humanorum actuum. Alio mo
per modum cognicionis. sicut aliquis
instructus in sciencia morali posset iudi
care de actibus virtutis etiam si ha
bitum non iudicare habet. Primus
ergo modus iudicandi de rebus di
uinis pertinet ad sapientiam que ponitur
donum spiritus sancti. i. cor. 2° spiritualis
homo omnia iudicat. Ergo dicit dyo
nisius 2° de diuinis nominibus quod yerotheus
doctus erat non solum patiens. sed
etiam discens diuina. Secundus autem
modus iudicandi pertinet ad
doctrinam sacre scripture prout per
studium habetur. licet eius principia ex
hec reuelacione habentur hec thomas

Finaliter pro conclusione
Nondum que ignoran
cia excuset. que non.
que augeat. que minuat peccatum. Nam
in huiusmodi sciencia residet medium princi
pale ad subueniendum teneritate con
sciencie. omnis enim error ex ignorancia venit.
Queritur igitur an ignorancia excu
set peccatum. Respondetur distinguendo
Est enim ignorancia vincibilis

que est in potestate scientis. et ideo alio nomine
dicitur affectata. Et est multiplex
alia vincibilis. scilicet que non est in potestate
scientis. Et est etiam multiplex. quia
inuincibilis. aut est ex natura. qualis
naturaliter in est fatuus et melanco
licus. et hec in se non est peccatum. et ex ea
sequens excusat in toto. Alia est
ex accidente. ut ex ebrietate vel inf
mitate. Si ex accidente. aut eam
habens non dedit opera. ut cum quis
non nouit vim virtutis. vel alterius
inebriati vel opilatiui. Et vniuersa
liter qui ignorat sibi futurum tale ac
cidens. tunc enim hec ignorancia non
est peccatum et in toto excusat sequens
peccatum quia diu manet tale ac
cidens. Aut etiam scilicet ignorancia ex
accidente habens dedit opera et
hoc semper est per rem illicitam. sicut
quis ex deuocione aut alio ex
ercicio spirituali incidit in maniam hoc etiam
excusat a toto. aut etiam semper per re
illicita. Et hoc adhuc dupliciter
Quia vel aut dedit opera per
re illicita que fuit peccatum veniale
ut si quis per ira veniale ma
dedit frenesim. et hec excusat a
toto. Aut dedit operam per re illi
citam que fuit mortale peccatum. et
hec ignorancia in se est peccatum. et non
excusat sequens peccatum a toto
Sed secundum philosophum in 3° ethicorum
talis meretur duplices maledic
tiones. tamen excusat a tanto. Quia
licet inquantum peccatum non sit voluntarium

+ et io diminuit de roe pcti qr oe pcti e voluntarium

et io illa roe no excusat. Un
iquantu e ignorancia causat
quodamo iquatu e ivolutariu +
Iam sequit primu menbrum
divisionis prime. Quia si e ignora
cia vincibilis. Aut e ignorancia
iuris q a pho dr ignorancia vi
usalis quod i ide redit. qr iuris vo
cant hi regule regentes vita. Aut
e ignorancia vincibilis fci q a
phis et theologis vocant ignorancia
pticularis quod i idem
redit. qr fcm vocat aliquod pti
culare deviatu p circustacia qua
stigit eciam sapiente ignorare.
Si ergo e ignorancia iuris. hoc fit
adhuc dupliciter. qr aut iuris vniversalis.
quod oibus iponit ad sciendu
et tenendu. huiusmodi ignorancia
crassa e vel supina. Et no excusat
ista ymo e pctm speciale 2m
augm si e voluntaria. Aut e iuris
particularis. qd no scit n p studiu.
Hec excusat a tanto et a toto. sicut
casus multu difficil. Sz aut e
ignorancia fci. que eciam dupliciter
fit. Aut enim ipa e causa actus
qr si no ignoraret no faceret. cuius
signu e penitudo in actu. Hec simpliciter
causat ivoluntariu. et io excusat
a toto. ut pz i iacob et lya. Aut no
e causa actus. sed p accidens se
hz ad actu. qr ide faceret eciam si no
ignoraret. et talis no penitet i
actu. ut si quis credens accede ad
vna muliere accedat ad aliam

ad qua non debet. Talis no dr
p ignoranciam facere. sed ignorans.
et talis ignorancia no diminuit
pctm. Alia aut e ignorancia. que
consequitur affectu pcti. Vn qn co
cupiscencia pcti qua voluntas no
repmit. absorbetur iudiciu roīs
i pticulari opabili. sicut ia predr
am. ne posset cne veru. Et dr vi
ethicoru. Delectacio corrupit exis
ticacione prudencie. Et hec e ig
norancia elcōnis. scdm qua omis
malus dr ignorans. Et hec sequitur
ad effectu pcti. Et io no minuit
rone volutary. ymo voluntas ip
sa precedit. Et io nullo mo diminuit
pctm. qr nulla alia rone ignorancia
excusat nisi diminuit. n pctm
iquatu causat aliquo mo ivolunta
riu. Et tm pro consolacione tio
rate conscie dixisse sufficiat.

Explicit tractatus nobilis de tir
torata consciencia editus a ioh nyder
nurenbergensi ordis predicator
sacre theologie eximio pfessore

scriptus maiori parte 1 9 ...